



İNŞACILIK ÇERÇEVESİNDE AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İRAN NÜKLEER KRİZİNE YAKLAŞIMI* *THE EU'S APPROACH TO THE IRANIAN NUCLEAR CRISIS WITHIN THE CONSTRUCTIVIST FRAMEWORK*

İmren ALAKUŞ** & Sedef EYLEMER***

ÖZET

İran'ın nükleer programı, uluslararası alanda tartışmalara neden olmuştur. Avrupa Birliği (AB), İran nükleer krizi çözüm sürecinde aktif olarak yer almıştır. Birlik, İran'ın nükleer programına kuşkuyla yaklaşmış ve İran'ın nükleer programını barışçıl sınırlarda tutmanın yollarını aramıştır. AB, İran nükleer krizinde diplomasi aracına ağırlık vermiştir. Bu kapsamda, İran ile çok sayıda görüşmeler yapılmıştır. Fakat görüşmeler tıkanma noktasına geldiğinde, İran dosyası Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne (BMGK) gönderilerek krizde farklı bir evreye geçilmiştir. Bu dönemde de AB, diplomasi aracını etkili bir şekilde kullanmıştır. İnşacı kuram aracılığıyla AB'nin İran nükleer krizine yönelik yaklaşımı yorumlanabilmektedir. İnşacı yaklaşım, aktörlerin kimlikleri temelinde dış dünyayı algıladıklarını ve araçlarını buna göre belirlediklerini ileri sürmüştür. AB de sahip olduğu kimliği temelinde krize diğer aktörlerden farklı yaklaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Birliği, İran, İnşacı Yaklaşım, Nükleer Kriz, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi*

* Bu çalışma, Yrd. Doç. Dr. Sedef Eylemer danışmanlığında, İmren Alakuş'un "Avrupa Birliği'nin İran Nükleer Krizine Yaklaşımı: ABD ile Karşılaştırmalı Bir Analiz" başlıklı yüksek lisans tezine dayanarak geliştirilmiştir.

** Doktora öğrencisi, Avrupa Birliği Enstitüsü, Marmara Üniversitesi. E-Mail: imren.alakus@hotmail.com

*** Yrd. Doç. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi. E-Mail: sedef.eylemer@ikc.edu.tr

ABSTRACT

Iran's nuclear program has long been the subject of debate in the international arena. Here, the EU has been a particularly active participant in the process aimed at resolving the Iranian nuclear crisis, approaching Iran's nuclear program with suspicion while seeking ways to keep it within peaceful limits. To achieve this, the EU has employed a diplomatic focus, engaging in several rounds of negotiations with Iran. However, when negotiations ultimately reached a deadlock, the Iranian issue was brought to the United Nations Security Council (UNSC) and a different phase of the crisis came into being. During this period as well, the EU was able to effectively employ its means of diplomacy. Within this essay, the EU's approach to the Iranian nuclear crisis will be interpreted by way of constructivist theory, the core tenant of which contends that actors perceive the external world based on their identities and determine the best course of action according thereto. In this way, it will be argued that the EU has approached the Iranian nuclear crisis differently from other actors on the grounds of its identity.

Keywords: *European Union, Iran, Constructivist Approach, Nuclear Crisis, United Nations Security Council*

Giriş

Uluslararası ilişkiler alanındaki ana akım teorilerin Sovyetler Birliği'nin (SSCB) çökmesini ve sonrasını açıklayamaması yeni yaklaşımların doğmasına yol açmıştır. Bu kapsamda inşacılık ele alınabilmektedir. Yaklaşım, kimliğe vurgu yapmakta ve devletlerin dostlarını ve düşmanlarını kendi kimlikleriyle belirlediklerini savunmaktadır. Devletlerin içinde buldukları sosyal ortam ise, onların kim olduklarını belirlemekte ve kimliklerini oluşturmaktadır. Yaklaşım temelinde ele alınan kimlik, çalışmanın temel noktasını oluşturmaktadır.

İran'ın Natanz'daki uranyum zenginleştirme ve Arak'taki ağır su üretim tesislerinde, deklare edilmemiş nükleer faaliyetlerde bulunduğu 2002'de rejim muhalifi Ali Rıza Caferzade tarafından duyurulmuştur.¹ İran, 2002'de nükleer

1 Talha Köse, *İran Nükleer Programı ve Ortadoğu Siyaseti: Güç Dengeleri ve Diplomasinin İmkanları*, (Ankara: SETA Yayınları, 2008), s. 13.

tesisleri ifşa olduktan sonra bu tesislerin barışçıl amaçlara yönelik olduğunu vurgulamıştır. Fakat AB ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bu açıklamayı yeterli bulmamış ve İran'dan adımlarını şeffaflaştırmasını istemiştir. Bu kapsamda, 2003'te İran ile müzakere masasına oturulmuş, ancak tarafların birbirlerinden şüphe duymaları nedeniyle karşılıklı anlayış oluşmamıştır. Müzakere süreci, arada kesintiler olsa da günümüze kadar devam etmiştir. Bu süreçte tarafların yaşadıkları gerginliklerle birbirlerinden uzaklaştıkları ve çözüm yolunda birbirlerine yakınlaştıkları dönemler olmuştur. 2 Nisan 2015'te ise Lozan'daki müzakerelerde önemli bir adım atılarak nükleer anlaşmanın ana çerçevesi üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. Nihai anlaşmanın imzalanması süreci ise Haziran 2015'e uzatılmıştır.

Bu çalışmada, AB'nin İran nükleer krizine yönelik yaklaşımı incelenecektir. İran nükleer müzakereleri, 2006 yılı itibariyle İran ile E3+3 olarak anılan AB 3'lüsü (İngiltere, Fransa, Almanya) ve BMGK üyesi üç ülke (ABD, Rusya ve Çin) arasında yürütülmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın ana amacı AB'nin krize yaklaşımını inşacılık temelinde değerlendirmektir. Çalışmanın birinci bölümünde, teorik çerçeveyi oluşturan inşacı yaklaşım incelenecek ve kuramın çalışma açısından önem taşıyan temel argümanları ortaya konulacaktır. İkinci bölümde, İran'ın nükleer çalışmalarının arka planı ve gelişimi ele alınırken, üçüncü bölümde ise AB'nin İran nükleer krizine yaklaşımı inşacı bakış açısıyla değerlendirilecektir.

Uluslararası İlişkilerde İnşacı Yaklaşım

SSCB'nin yıkılması ile milliyet ve kimlik temelli çatışmalar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde var olan geleneksel teoriler genellikle maddi kaynakları odak noktası haline getirdiklerinden Soğuk Savaş'ın son dönemindeki ve sonrasındaki önemli gelişmeleri açıklamakta yetersiz kalmışlardır.² Örneğin, Mihail Gorbaçov'un dış politika anlayışındaki düşünsel vurgu klasik teorilerce açıklanamamıştır.³ Klasik teorilerin, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin nedenlerini ve bu dönem sonrası gelişmeleri açıklamakta yetersiz kalması inşacılık yaklaşımının ön plana çıkmasında etkili olmuştur.⁴ İnşacılar uluslararası siyaseti, kimlik

2 Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), s. 4.

3 Stephen M. Walt, "International Relations: One World, Many Theories", *Foreign Policy*, Sayı: 110, Special Edition: Frontiers of Knowledge, 1998, s. 32.

4 Birgül Demirtaş, "İnşacılık", içinde Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Der.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2014), ss. 110-111.

ve fikirler temelinde açıklamaya çalışmışlardır. Bu çerçevede inşacı yaklaşımı savunan kuramcılar güç, çıkar, tehdit, güvenlik gibi kavramları yeniden ele almış ve kimlik, kültür gibi ana akımın önemsemediği kavramları Uluslararası İlişkiler alanına getirmiştir.⁵

Nicholas Greenwood Onuf, Alexander Wendt, Emanuel Adler, Friedrich V. Kratochwil, John Gerard Ruggie, Martha Finnemore ve Peter Katzenstein inşacılığın Uluslararası İlişkiler disiplinindeki gelişiminde rol oynayan önemli kuramcılardandır.⁶ İnşacılık kendi içinde farklı türlere ayrılmaktadır. Fakat bu türlere ilişkin ortak bir görüş mevcut değildir. Jeffery T. Checkel inşacılık yaklaşımını geleneksel, yorumlayıcı ve eleştirel/radikal olarak üçe ayırmaktadır. Geleneksel inşacılık, normları ve kimlikleri kullanarak uluslararası siyaseti açıklamaya çalışmaktadır. Yorumlayıcı inşacılık söylemlere vurgu yapmakta, nasıl sorusunu yönelterek devletin kimliğini yeniden inşa etmektedir. Eleştirel/radikal inşacılık ise söyleme vurgu yaparken söylemlerdeki güç ve egemenlik konularına odaklanmaktadır.⁷

Bir başka sınıflandırmaya göreyse inşacılık sistemik, aktör-merkezli ve bütüncül olarak üçe ayrılmaktadır. Sistemik inşacı yaklaşımda, sistem temelinde sadece devletler arasındaki etkileşimlere odaklanılmakta ve iç politika alanlarındaki gelişmeler göz ardı edilmektedir. Böylece uluslararası siyaset, sadece devletlerin uluslararası alandaki etkileşimleri ile kuramsallaştırılmaktadır. Wendt'in devlet-merkezci inşacılığı bu türe örnek olarak gösterilebilmektedir. Aktör merkezli inşacı yaklaşım ise iç politikaya/yapıya odaklanmakta ve devletlerin politika ve eylemleri iç yapıları temel alınarak açıklanmaktadır. Reus Smit, Peter Katzenstein bu türe örnek olarak gösterilebilmektedir. Bütüncül inşacılık ise iç ve dış yapıyı analizlerine birlikte dahil etmekte, devletlerin kim-

5 Nicholas Greenwood Onuf, *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, (Güney Karolina: University of South Carolina Press, 1989); Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, s. 92.

6 Emanuel Adler, "Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics," *European Journal of International Relations*, Cilt: 3, Sayı: 3, 1997, ss. 319-363; Peter Katzenstein, *Cultural Norms and National Security*, (Ithaca ve Londra: Cornell University Press, 1996); John Gerard Ruggie, *Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization*, (Londra: Routledge, 1998); Martha Finnemore, *National Interests in International Society*, (Ithaca and Londra: Cornell University Press, 1996); Friedrich V. Kratochwil, *Rules, Norms and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Society*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1989).

7 Jeffery T. Checkel, "Social Constructivisms in Global and European Politics: A Review Essay," *Review of International Studies*, British International Studies Association, Cilt: 30, Sayı: 2, 2004, ss. 230-231.

lik ve çıkarları bu temelde ele alınmaktadır. Bu türe John Ruggie ve Frederich Kratochwil örnek olarak verilebilmektedir.⁸

Wendt'in çalışmaları inşacılığın Uluslararası İlişkiler disiplininde ön plana çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. 1992'de yazdığı "Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç İlişkilerinin Sosyal İnşası" makalesi ve "Uluslararası Politikanın Sosyal Teorisi" kitabı⁹ bu kuramın önemli kaynakları arasında gösterilmektedir.¹⁰ Wendt; kimlik kavramını çalışmalarının temelinde oturtmaktadır. Öznelerarası bilişsel faktörlere vurgu yapan Wendt'e göre gerçekliği inşa eden, aktörler arasındaki ortak algı ve anlayışlardır. Bununla beraber, Wendt iç politikayı göz ardı ederek devletlerarası etkileşimlere, devletler ve devletlerarası sosyal-kültürel yapı arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Bu bağlamda, Wendt'in devlet-merkezci yaklaşımı devletlerin sosyal inşa süreçlerinden bağımsız olarak var olmadığını göz ardı etmesi nedeniyle birçok inşacı tarafından eleştirilmiştir.¹¹ Bununla birlikte, AB'nin kimliği temelinde İran nükleer krizine yaklaşımını incelerken iç politikadan ziyade uluslararası alandaki etkileşimlere odaklanan bu çalışmada Wendt'in argümanlarına odaklanılacaktır.

Devlet-Yapı Arasındaki Karşılıklı İlişki

İnşacılık, Realizm gibi devletleri temel analiz birimi olarak kabul etmektedir. Ancak inşacılıkta devlet kavramı verili bir kavram olmayıp aktörlerin aralarındaki etkileşimleri sonucunda ortaya çıkmaktadır.¹² Devletler varlıklarını koruyup devam ettirmeyi ve kaynaklarına sahip çıkabilmeyi istemektedirler. Bununla birlikte, devletlerin tek amacı maddi varlıklarını korumak değildir. Çünkü devletler, ancak sahip oldukları değerleri koruyabildikleri zaman elde ettikleri maddi faydalar anlam kazanmaktadır. Bazı durumlarda, devletler bir

8 Christian Reus-Smit, "Konstruktivizm," Andrew Linklater ve Scott Burchill (Der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2013), ss. 294-295.

9 Alexander Wendt, "Anarchy is What States Make of It: the Social Construction of Power Politics", *International Organization*, Cilt: 46, Sayı: 2, 1992, ss. 391-425.

10 Helin Sarı Ertem, "Kimlik ve Güvenlik İlişkisine Konstruktivist bir Yaklaşım: 'Kimliğin Güvenliği' ve 'Güvenliğin Kimliği'", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 16, 2012, ss. 183-184.

11 Bahar Rumelili, "İnşacılık/Konstruktivizm", içinde Evren Balta (Der.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2014), s. 165.

12 Samuel S. Stanton Jr., "What Are We Making? The Constructivist Approach to International Relations Theory", (Arkansas Political Science Association Annual Meeting, Jonesboro, AR, Şubat 2002), s. 16.

eylem akılcı görünmese de bu eylemin dezavantajlarını göze alarak değerleri uğruna mücadele edebilmektedir.¹³

Uluslararası İlişkilerin en önemli teorilerinden olan Realizm anarşi kavramına vurgu yapmaktadır. Realistlere göre anarşi uluslararası hükümetin bulunmaması durumudur. Yani resmi olarak uluslararası alanda hiyerarşik bir siyasi düzenin bulunmadığı durum olarak ifade edilmektedir.¹⁴ Realizm, anarşinin şekillendirdiği dünya siyasetini bir güç mücadelesi olarak tanımlamakta ve bu ortamda çatışmanın kaçınılmazlığı üzerinde durmaktadır. Her ne kadar klasik Realizm ve neorealizm, uluslararası ilişkilerin çatışmacı doğasını açıklarken farklı noktalardan hareket etseler de,¹⁵ Realizmin her iki versiyonunda da anarşi, uluslararası sistemin değişmeyen ve belirleyici özelliği olarak ele alınmaktadır.¹⁶ İnşacı yaklaşıma göreyse anarşi gibi yapılar devletler tarafından oluşturulmakta ve bu yapılar daha sonra devletleri etkilemektedir. Yapılar, devletlerin belirli eylemlerine izin verirken diğer bazı eylemlerini ise kısıtlamaktadır.¹⁷ Yani, anarşi içi dolu bir kavram değildir. Devletler bu kavrama anlam yüklemektedirler. Bu bağlamda anarşi; kendiliğinden olan değil, devletlerin yaptığı şeydir. Anarşi; sosyal olarak oluşmakta ve çeşitli değişkenler aracılığıyla zaman içinde değişime uğrayabilmektedir. Fakat bu değişim, ancak devletlerin kolektif bir şekilde kimliklerini değiştirmeleri ile mümkün olabilmektedir.¹⁸

Wendt; anarşinin fikirler tarafından biçimlenerek farklı türlere (düşman, rakip ve dost) büründüğünü; düşman devletlerin veya aktörlerin birbirlerine karşı şiddetin her türünü kullanabileceğini, rakip aktörlerin ise çıkarları uğruna şiddete yönelebileceklerini ifade etmiştir. Buna göre dost aktörler/devletler ise kolektif bir biçimde davranacaktır.¹⁹

13 Helin Sarı Ertem, "Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist bir Yaklaşım: 'Kimliğin Güvenliği' ve 'Güvenliğin Kimliği'", s. 204.

14 Kenneth Oye, "Explaining Cooperation Under Anarchy", içinde Kenneth Oye (Der.), *Cooperation Under Anarchy*, (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1986), ss. 1-2.

15 Klasik Realizm, uluslararası anarşi kavramını açıklarken bencil ve çıkar odaklı insan doğasını esas alırken, neorealizm (yapısal realizm) tartışmayı sistem düzeyine çekerek varsayımlarını insan doğasından ziyade uluslararası sistemin anarşik nitelikteki yapısına dayandırmaktadır.

16 Hans J. Morgenthau, *Politics among Nations the Struggle for Power and Peace*, (New York: McGraw-Hill, 1993); Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, (New York: McGraw-Hill, 1979).

17 Alexander Wendt, "Anarchy is What States Make of It: the Social Construction of Power Politics", s. 395.

18 Emanuel Adler, *Handbook of International Relations*, (Londra: Sage Publications, 2002), ss. 100-101.

19 Alexander Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, Çev. Helin Sarı Ertem, (İstanbul: Küre Yayınları, 2012), ss. 306 ve 319.

Wendt anarşi olarak ifade edilen sosyal yapının üç bileşeni olduğuna değinmektedir; paylaşılan bilgi, maddi kaynak ve uygulamalar. Devletler kendi ve diğer aktörler hakkındaki düşünceleriyle iletişime geçmektedirler. Sahip olunan düşünce ve bilgiler diğer aktörlerle paylaşılmakta ve bu temelde sosyal yapı oluşmaktadır. Maddi kaynaklar inşacı yaklaşımın göz ardı ettiği bir konu değildir. Fakat bu yaklaşım maddi kaynakları düşünsel unsurlarla açıklamaktadır. Devletler düşünce ve bilgiler aracılığıyla materyal unsurları anlamlandırarak bu kapsamda eylemler benimsemektedirler. Bu da Wendt'in bahsettiği uygulamaları oluşturmaktadır. Bu üç bileşen aracılığıyla ise gerçeklik inşa sürecine girmektedir.²⁰

Yukarıda da bahsedildiği gibi anarşik yapıdan bahsedildiğinde doğrudan akla bütün devletlerin birbirlerine düşman oldukları bir yapı gelmemelidir. Bu bağlamda, herhangi bir ülkenin nükleer kapasitesi her ülke için aynı anlama gelmemektedir. Örneğin, ABD İngiltere'nin nükleer kapasitesiyle Kuzey Kore'nin nükleer kapasitesini aynı ekseninde değerlendirmemektedir. Kuzey Kore'nin nükleer gücü kolaylıkla tehdit olarak algılanabilirken, ABD için dost devlet kategorisindeki İngiltere'nin nükleer gücü tehdit olarak görülmemektedir.²¹ Bu noktadan hareketle, uluslararası alanda devletlerin sahip olduğu nükleer silahlara karşı oluşan farklı tepki ve hassasiyetin dost-düşman algılamaları temelinde incelendiği görülmektedir.

Dost-Düşman Devletlerin Şekillenmesi

İnşacılık, maddi ve sosyal faktörlere odaklanmıştır. Bu faktörler, karşılıklı etkileşimle dünya düzenini oluşturmaktadır. Maddi veya sosyal faktörler tek başına devletlerin politikalarını ve tercihlerini oluşturabilecek kapasiteye sahip değildir. Sosyal faktörler maddi faktörlerin anlamlandırılmasını sağlarken, maddi faktörler öznelarası anlamlandırmalar ile oluşan yorumları sınırlamakta ve bunları etkilemektedir.²²

Maddi faktörler devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerini yönlendirebilecek tek unsur olsaydı, bütün devletler için dost da düşman da aynı olurdu. Fakat uygulamada dost-düşman devlet ilişkilerinin sadece maddi faktörler ekseninde şekillenmediği görülmektedir. Örneğin; bir devletin silahlı gücünü arttır-

20 Alexander Wendt, "Constructing International Politics," *International Security*, Cilt: 20, Sayı: 1, 1995, ss. 73-74.

21 Alexander Wendt, "Constructing International Politics", s.73.

22 Ganjar Nugroho, "Constructivism and International Relations Theories", *Global and Strategis*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2008, s. 89.

masını kimi devletler tehdit olarak yorumlarken kimileri bunu olumlu bir gelişme olarak görebilmektedir.²³

Devletler bazen güvenlikleri için silahlı güçlerini arttırabilmektedirler. Bu politikayı kendilerine yönelik tehdit olarak gören devletler, kendi güçlerini arttırmaya ve güç dengesi oluşturma arayışlarına yönelebileceklerdir. Bu durum güvenlik ikilemini ortaya çıkarmaktadır. Bu durumu başlatan devlet, mevcut politikalarını değiştirirse güvenlik ikilemi ortadan kalkmış ve yerini güvenlik toplumuna bırakmış olacaktır. Yani devletlerarasındaki etkileşimlerle farklı sosyal toplumlar oluşabilmektedir. Devletlerin karşılıklı etkileşimleriyle düşmanlık veya müttefiklik ilişkileri de belirlenmektedir.²⁴

Realizmin savunularından biri olan “güç dengesi” kavramını inşacılar reddetmektedirler. Çünkü onlara göre bir devletin ordu gücünü arttırması diğer devletlerin bu ordu güçlerini arttırmaları anlamına gelmemektedir. Bu bakımdan güvenlik öznel bir yapıya sahiptir. Devlet, güvenliği konusunda politikalar oluştururken tarih faktörünü göz ardı etmemektedir. Tarih, kültür, kimlik ve norm güvenlik kapsamı içinde ele alınmaktadır.²⁵

İki devlet benzer kimliklere sahipse ve aralarında uzun yıllar boyunca müttefiklik ilişkisi yürütülmüşse, bu devletlerin bugün kendi aralarında işbirliğine yönelmeleri şaşırtıcı olmayacaktır. Fakat iki devlet farklı kimliklere sahipse ve geçmişte uzun yıllar boyunca birbirlerine karşı mücadele içine girmişlerse, bu devletler arasında rekabetçi güvenlik sisteminin oluşması olasılığı yüksektir.²⁶

Devletler işbirliği fikrini çıkarları temelinde değerlendirirler. Öncelikle, devletler belli alanlara yönelik çıkarlarını belirleyip diğerlerinin o alan hakkındaki çıkarlarını tahmin etmeye çalışmaktadırlar. Bunun sonucunda işbirliğine olumlu/olumsuz karar vermektedirler. İşbirliği düşüncesiyle güç dengesi kavramı önemini kaybetmektedir. Güvende olma isteği, devletleri işbirliğine yönlendirebilmektedir. Bununla beraber, ortak değerlere sahip devletlerin birbirlerine yönelik oluşturdukları olumlu kimliklendirmeler, çıkarlar üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. İşbirliği ya da olumlu kimliklendirme sonucunda oluşan “biz” kimliği, devletlerin çıkar oluşturma sürecini etkilemektedir. Dev-

23 Ian Hurd, *The Oxford Handbook of International Relations*, (Oxford: Oxford University Press, 2008), s. 298.

24 Sezgin Kaya, “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 63, Sayı: 3, 2008, s. 101.

25 Ganjar Nugroho, “Constructivism and International Relations Theories”, s. 92.

26 Ganjar Nugroho, “Constructivism and International Relations Theories”, s. 91.

letlerin insan haklarına saygı gibi ortak hassasiyetleri de biz kimliğini oluşturabilmektedir. Kısacası, belirli konularda benzer yaklaşımları olan devletlerin yakınlaşma olasılığı artmaktadır.²⁷

Kimlikler biz ve diğeri olarak iki grup oluşturmaktadır. Devletler kendi kimliklerini belirlerken diğeri kimliğini de bu süreçte oluşturmaktadırlar. “Biz” kimliği, kendinden farklı olan karşısında anlam kazanmaktadır. Derrida'nın ifadesiyle “kendinden başkası olmayan hiçbir kültür veya kültürel kimlik bulunmamaktadır.”²⁸ Bu bağlamda, olumlu kimliklendirme ile “biz” kimliği ortaya çıkarken, olumsuz kimliklendirme durumunda ise devletlerin birbirlerine karşı güç politikaları oluşmaktadır. Bu durumda devletler birbirlerini tehdit olarak algılamaktadırlar. Olumsuz kimliklendirmenin oluşması için devletlerin somut adımları gerekmez; eylem olmadan da devletlerin deneyimleri ve birbirlerine ilişkin inançları bu kimliklendirmeyi oluşturabilmektedir. Bazen bu tehdit devletlerin kendi kimliklerini devam ettirebilmeleri için bir kurgu da olabilmektedir.²⁹ Örneğin Campbell “Sovyetler Birliği”, “göç” ve “uluslararası terörizm” gibi devletlerin gündemini meşgul eden konuların ABD'nin söylemler aracılığıyla yarattığı tehditler olduğunu ileri sürmektedir.³⁰ Yani devletler kendi kimliklerinin devamı için bazen gerçeklikten kopuk tehditler de oluşturabilmektedirler. Zira kendinden başka olanın, bir diğeri deyişle “öteki”nin tehdit olarak algılanması veya kurgulanması durumunda, “öteki” olarak görülen sadece “biz” kimliğinin tanımlanmasını sağlamakla kalmayıp, o kimliğin kuvvetlendirilmesinde de rol oynamaktadır.³¹ Buzan, Weaver ve Wilde ise güvenlik çalışmalarını farklı bir boyuttan ele almaktadır. Yazarlar inşacı yaklaşımı kullanarak uluslararası güvenlik analizlerine askeri veya askeri olmayan tehditleri dahil etmektedirler. Tehditlerin askeri, ekonomik, çevre, toplumsal ve siyasi sektörlere yönelik olabileceği ifade edilmektedir. Bunun içinde kimlik de mevcuttur.³² Yani devletlerin sahip olduğu kimliğin de güvenlik yönü bu-

27 Ganjar Nugroho, “Constructivism and International Relations Theories”, s. 93.

28 Jacques Derrida, *The Other Heading: Reflections on Today's Europe*, Çev. P. Barult ve N. B. Haas, (Bloomington: Indiana University Press, 1992), ss. 9-10.

29 Helin Sarı Ertem, “Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist bir Yaklaşım: ‘Kimliğin Güvenliği’ ve ‘Güvenliğin Kimliği’”, s. 216.

30 David Campbell, *Writing Security: The United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1992), ss. 195-199.

31 A. Nuri Yurdusev, “Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği”, içinde Atilla Eralp (Der.), *Türkiye ve Avrupa Batılılaşma, Kalkınma ve Demokrasi*, (Ankara: İmge Kitabevi, 1997), ss. 17-85.

32 Barry Buzan, Ole Waever ve Jaap De Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, (Boulder- Londra: Lynne Rienner, 1998), s. 15.

lanmaktadır. Bu noktada kimlik, devletlerin uğruna savaştığı alanlardan biridir. 1990'lerden itibaren kültür ve kimlik temelli çok fazla çatışma yaşanmıştır. Diğer kimliğini tanımamak veya düşük statüde görmek devletler arasındaki anlaşmazlıkların müzakere edilebilme olasılığını ortadan kaldırmaktadır. Küreselleşme, kimliği daha fazla ön plana çıkarmaktadır.³³

Kimlik, Çıkar ve Eylem Döngüsü

Aktörler, diğer aktörlerle olan ilişkilerini ve onlara ilişkin anlamlandırmalarını normlar ve uygulamalar aracılığıyla geliştirirler. Bu bağlamda Hopf, belirli eylemlerin yorumlanabilmesi açısından normların ve sosyal uygulamaların taşıdığı önemi şu örnek üzerinden somutlaştırmaktadır. Tek bir çıkış kapısının olduğu bir tiyatrodan aniden yangın çıktığında herkesin bu kapıya doğru koşması normaldir. Burada cevaplanması gereken soru, bu durumda kapıdan ilk kimin çıkacağıdır. Yaşlı olan mı genç olan mı veya güçlü olan mı zayıf olan mı? Bu soruya cevap verilebilmesi için maddi kaynaklardan daha fazla verinin biliniyor olması gerekmektedir. Ancak o toplumun normları, kültürü ve kimliği bilindiğinde soruya cevap verilebilir.³⁴ Bu nedenle inşacılar çalışmalarında norm, kültür ve kimlik faktörlerine yoğunlaşmışlardır.³⁵

Kim sorusunun cevabı olan kimlik, aktörlerin “anlam ve deneyim kaynağıdır”. Kimlik sosyal çevre ile birlikte ele alınan bir kavramdır.³⁶ Bir devletin kimliği; onun dünyadaki konumunu gösteren unsurlardan biridir. İnşacılar göre; uluslararası ilişkilerde devletlerin kimlikleri ve kendilerini birbirleri ile olan ilişkilerinde konumlandırma biçimleri uluslararası siyasete yön verir.³⁷ Kimlik ile kim olduğumuz ve “diğerleri” olarak adlandırılan grup ortaya çıkmaktadır. Kimlik; çıkarların, tercihlerin ve eylemlerin oluşumunda belirleyici olmaktadır. Devletlerin kimlikleri birbirinden farklı olduğundan çıkarlar da devletten devlete değişebilmektedir. Örneğin, “büyük güç” kimliği temelinde oluşan çıkarlar ile “AB üye devleti” kimliği temelinde oluşan çıkarlar birbirin-

33 Ömer Göksel İşyar, “Uluslararası Politikada Krizlerin Tanımlanması ve Yönetimi”, içinde İdris Bal (Der.), *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler: Uluslararası Siyaset, Uluslararası Hukuk, Temel Sorunlar*, (Ankara: Lalezar Kitapevi, 2008), s. 265.

34 Ted Hopf, “The Promise of Constructivism in International Relations Theory”, *International Security*, Cilt: 23, Sayı: 1, 1998, s. 173.

35 Nilüfer Karacasulu, “Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 3, Sayı: 9, 2007, s. 95.

36 Manuel Castells, *The Power of Identity*, (Oxford: Wiley-Blackwell, 2010), ss. 6-7.

37 Thomas Banchoff, “Germany’s European Policy: A Constructivist Perspective”, (Program for the Study of Germany and Europe Working Paper, 1997), s. 5.

den farklıdır. Devletlerin çıkarlarını kendi kimlikleri sınırlamaktadır. Bu nedenle devletler çıkarlarını belirlemede sonsuz bir özgürlüğe sahip değillerdir.³⁸

İnşacı bakış açısıyla ele alındığında, kimliğin belirli özellikleri dikkat çekmektedir. İlk olarak, devletlerin birden fazla kimliği vardır. Devletlerin bunlar arasında sabit tercih sıralamaları bulunmamakta ve bu zamanla değişebilmektedir. Tehdit faktörü tercih sırasını etkileyebilmektedir. Bir devletin ulusal kimliğine yönelik bir tehdit varsa ulusal kimliğini tercih sırasının başına çıkarabilmektedir. Kısacası, devletlerin kimlikleri hiyerarşik yapıya sahip olsa da değişkendir ve bu değişiklik tarihi, siyasal ve sosyal boyutlara bağlıdır.³⁹ Kimliğin bir diğer özelliği ise, rasyonalistlerin savunusunun tersine verili bir unsur olmamasıdır. İnşacılara göre her devletin kimliği oluşturulmuştur. Bununla birlikte kimlik devam eden bir süreçtir. Devletlerarası etkileşimler hem kimlik hem de çıkarları şekillendirmekte ama tek başına meydana getirmemektedir. Kimliğin oluşabilmesi için bu etkileşimlerin içine toplum ve tarih faktörlerinin de girmesi gerekmektedir. Böylece bu bileşim öznelerarası anlamlandırmaları oluşturur ve bu da kimliği oluşturur. Fakat kavramlara yüklenen anlamların son belirleyicisi yine devletlerarasındaki etkileşimdir.⁴⁰

Kimliklerin bir diğer özelliği de tahmin edilebilirlik oluşturmalarıdır. Tahmin edilebilirlik, uluslararası alanın güvenli olmasını sağlayabilecek önemli bir araçtır. Devletler bir konuya yönelik tutumlarını belirlerken önce diğer devletlerin tutumlarını tahmin etmeye çalışırlar. Tahmin sürecinde devreye kimlik faktörü girmektedir. Bu nedenle devletler "tahmin edilebilirlik" aracıyla kendi politikalarını diğer devletleri hesaba katarak oluşturabilmektedirler.⁴¹

Aktörlerin uluslararası alandaki tercihleri egemen olan sosyal eylemlerce sınırlanmaktadır. Devletler günlük sıradan eylemleriyle kendi kısıtlamalarını yenilemektedirler. Sosyal eylemler ile öznelerarası anlamlandırmalar, kimlik ve hatta toplum bile yeniden oluşur. Fakat bu değişim/yeniden oluşum kolay bir süreç değildir.⁴²

38 Ted Hopf, "The Promise of Constructivism in International Relations Theory", s. 176.

39 Helin Sarı Ertem, "Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist bir Yaklaşım: 'Kimliğin Güvenliği' ve 'Güvenliğin Kimliği'", s. 193.

40 Ted Hopf, "The Promise of Constructivism in International Relations Theory", s. 175.

41 Ted Hopf, "The Promise of Constructivism in International Relations Theory", ss. 174-175.

42 Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, s. 379.

Uluslararası Alanda Nükleer Enerji Yönelimleri Ve Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması (NPT)

Nükleer enerji teknolojisi hem barışçıl amaçlı olarak hem de nükleer silah üretiminde kullanılabilir. Uranyum zenginleştirme bu açıdan önemli kavramlardan biridir.⁴³ Doğal uranyum cevherinde %0,72 oranında bulunan Uranyum 235 (U235) izotopunun %90'ın üzerinde zenginleştirilmesi durumunda nükleer silah üretilmektedir. Doğal U235 oranından %20 oranına kadar zenginleştirilen uranyum, düşük düzeyde zenginleştirilmiş uranyumdur. Uranyum cevherindeki U235 izotopu bakımından kritik eşik %20 olarak kabul edilmektedir. Bu oranda veya bu orandan fazla izotop içeren uranyum, yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyum adını almaktadır⁴⁴. Bu bağlamda, İran'ın kritik eşik olan %20 seviyesine yaklaşmış olması (%19,75), İran nükleer krizinin çıkış noktasını oluşturmaktadır.⁴⁵

Atom bombası ilk olarak 1945'te ABD'deki New Meksiko eyaletinde denenmiştir. Aynı yıl Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine atom bombaları atılmıştır. Böylece bütün devletler nükleer silahların yıkıcı özelliğini görmüştür. Nükleer silah üreten ilk devlet ABD'dir.⁴⁶ ABD, uzun süre nükleer silah edinme konusunda sahip olduğu bilgiyi hiçbir aktöre aktarmamıştır. 1945-1949 döneminde ABD'nin nükleer silahlar üzerindeki tekeli, SSCB'nin 1949'da ilk atom bombası denemesini yapmasıyla son bulmuştur.⁴⁷ Bu dönemde SSCB'nin nükleer silah üretebilmesi, ABD'nin nükleer silahla ilgili tutumunu değiştirmesine yol açmıştır.⁴⁸

1953'te dönemin ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower tarafından "kütlevi mukabele" (massive retaliation) doktrini onaylanmış ve böylece nükleer silahlara ve stratejik bombardmanın caydırıcı etkisine ağırlık veren ilk nükleer

43 "Uranium Enrichment", *World Nuclear Association*, <<http://www.world-nuclear.org/info/Nuclear-Fuel-Cycle/Conversion-Enrichment-and-Fabrication/Uranium-Enrichment/>>, (Erişim Tarihi: 18 Haziran 2015).

44 "Management of High Enriched Uranium for Peaceful Purposes: Status and Trends", *IAEA*, Haziran 2005.

45 Şebnem Udum, "Türkiye'nin İran Nükleer Meselesindeki Siyaseti", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 43, 2012, s. 99.

46 Kadir Temurçin ve Alpaslan Aliağaoğlu, "Nükleer Enerji ve Tartışmalar Işığında Enerji Türkiye'de Nükleer Gerçeği", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2003, s. 26.

47 Ali L. Karaosmanoğlu, "Nükleer Stratejinin İlk On Yılı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, 1996, s. 334.

48 Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, (Ankara: USAK Yayınları, 2009), ss. 13-14.

strateji doktrini ortaya konulmuştur.⁴⁹ Eisenhower'ın aynı yıl BM'de yaptığı "Barış için Atom" konuşması⁵⁰, ABD'nin nükleer enerjiye yönelik politikasının başlangıcını ifade etmektedir. Böylece nükleer teknolojinin barışçıl amaçlarla kullanılması öngörülmüş ve bunun kontrolü için 1957'de Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA) kurulmuştur.⁵¹ Bu siyaset doğrultusunda ABD, müttefik kategorisinde gördüğü ülkelere küçük çaplı araştırma reaktörleri göndermiş ve bu alanda çalışabilecek kişilerin yetiştirilmesine ağırlık vermiştir.⁵² Devletlerin nükleer enerjiyi sadece barışçıl amaçlarla kullanıp nükleer silah üretme düşüncelerini tamamen bir kenara bıraktıkları da söylenemez.⁵³ SSCB'nin ardından 1952'de İngiltere, 1960'ta Fransa ve 1964'te Çin nükleer silahlara sahip olmuştur.⁵⁴ Yani, ABD'nin "Barış için Atom" projesi amacını tam olarak gerçekleştirememiştir. Çin'in nükleer silah elde etme girişimi, Küba füze krizi gibi gelişmeler, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi çabalarının yoğunlaştırılmasında rol oynamıştır.⁵⁵ Bunun üzerine 1968 yılında, BM çatısı altında NPT kabul edilmiştir.⁵⁶

Antlaşmanın amaçları; nükleer silahların ve silah teknolojisinin yayılmasını önlemek, nükleer enerjinin barışçıl amaçlara yönelik kullanımında yapılan işbirliğini desteklemek ve nükleer silahsızlanmayı gerçekleştirmektir. 1968'de imzaya açılıp 1970'te yürürlüğe giren Antlaşma kapsamında; ABD, İngiltere, Çin, Fransa, SSCB/Rusya hukuki olarak nükleer silaha sahip olan devlet statüsünde iken, nükleer silaha sahip olmayan devletler de NPT'ye taraf olmuşlardır. Bu devletler, nükleer silah sahibi olmamayı kabul ederek askeri bir güçten vazgeçmişlerdir. Dolayısıyla bu devletlerin antlaşmaya uyup uymadıklarını UAEA kontrol etmektedir.⁵⁷

NPT hükümleri nükleer silahı olan ve olmayan devletler arasındaki nükleer silah konulu transferleri yasaklarken barışçıl amaçlarla nükleer enerjiden

49 Ali L. Karaosmanoğlu, "Nükleer Stratejinin İlk On Yılı", ss. 337-338.

50 Dwight D. Eisenhower, "Atoms for Peace Speech", *IAEA*, 8 Aralık 1953, <<https://www.iaea.org/about/history/atoms-for-peace-speech>>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015) .

51 Şebnem Udum, "Türkiye'nin İran Nükleer Meselesindeki Siyaseti", s. 101.

52 Zafer Akbaş ve Adem Baş, "İran'ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları", *History Studies*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2013, s. 23.

53 Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, s. 14.

54 Şebnem Udum, "Türkiye'nin İran Nükleer Meselesindeki Siyaseti", s. 101.

55 Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, ss. 14-15.

56 "Treaty on Non-Proliferation of Nuclear Weapons", *United Nations Office for Disarmament Affairs*, <<http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPT.shtml>>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).

57 "A Short History of the IAEA", *IAEA*, <<http://www.iaea.org/About/history.html>>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).

yararlanmayı desteklemektedir. Antlaşmanın 4. maddesine göre; antlaşmaya taraf olup nükleer silaha sahip olmayan devletler, topraklarında nükleer enerjiden barışçıl olarak faydalanmaya yönelik olarak, diğer devletlerle veya örgütlerle işbirliği yapabileceklerdir.⁵⁸ Nükleer silaha sahip olmayan devletlerin antlaşmaya göre hareket ettiklerini kontrol etme görevi UAEA'ya verilmektedir.⁵⁹ UAEA denetçileri uzun süre sadece denetim yapılacak ülkenin izin verdiği tesislerine girebilmekteydiler. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar sonucunda 1997'de "Ek Protokol" hazırlanmıştır. Böylece, UAEA'nın devletlerden izin alma zorunluluğu kaldırılmış ve Ajansa kısa süre önceden haber verilen veya bildirilen yerlerin ötesinde denetimler gerçekleştirme hakkı verilmiştir. Yeni Ek Protokol'ün eskisinden önemli farkı nükleer silaha sahip olmayan devletlerin bu Protokol'e taraf olma zorunluluklarının bulunmamasıdır. Bir ülke bu Protokol'ü imzaladığında UAEA, ek denetimler gerçekleştirmeye hak kazanmaktadır. Bu denetimler; ülkelerin nükleer faaliyet raporlarının doğru olup olmadığını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.⁶⁰ Yani, nükleer enerjinin gerçekten barışçıl amaçlarla kullanıldığının ve bu şekilde devam edeceğinin doğrulanması esasına dayanmaktadır. Burada temel amaç denetimlerin daha etkili hale getirilmesi, bildirimde bulunulmamış faaliyetlerin tespit edilebilmesi ve şeffaflığın sağlanmasıdır. Bu açıdan NPT, Ek Protokol'ü metninde içermese de tamamlayıcı bir anlayışı temsil etmektedir. Ayrıca Ek Protokol'ün, taraf devletlerin nükleer yayılmayı önleme normuna ve rejimine bağlı olmalarının bir göstergesi olarak değerlendirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.⁶¹

İran Nükleer Programının Tarihsel Gelişimi

İslam Devrimi Öncesi İran Nükleer Programı

Muhammed Rıza Pehlevi döneminde (1941-1979) ABD-İran ilişkileri iyi ilerlemekteydi. Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin Orta Asya'daki nükleer silah denemeleriyle ilgili bilgi alabilmek için ABD uçakları İran'daki üslerden kalkmaktaydı.⁶² ABD'nin, "Barış için Atom" projesi çerçevesinde İran'a araştırma

58 "Treaty on Non-Proliferation of Nuclear Weapons", UN, <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/pdf/NPTEnglish_Text.pdf>, (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2015).

59 Şebnem Udum, "Türkiye'nin İran Nükleer Meselesindeki Siyaseti", s. 101.

60 Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, s. 19.

61 Şebnem Udum, "Türkiye'nin İran Nükleer Meselesindeki Siyaseti", s. 102.

62 David G. Haglund, "Oil as a Factor in U.S. Policy toward the Middle East" içinde Paul Marantz ve Blema S. Steinberg (Der.), *Superpower Involvement in The Middle East: Dynamics of Foreign Policy*, (Londra: Westview Press, 1985), s. 177.

reaktörü kurma isteği 1959'da Tahran Nükleer Araştırma Merkezi'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır. İran, NPT'yi imzaya açıldığı gün imzalamıştır.⁶³

İran'ın ABD için önemli bir müttefik olma konumu, SSCB'nin bölgede etkinliğini arttırmak istemesiyle sağlamlaşmıştır. Ayrıca söz konusu dönemde çıkan petrol krizi de İran ekonomisini canlandırmıştır. ABD'nin İran'ın güçlenmesine olumlu bakması ve İran ekonomisinin iyi bir dönemde olması İran Şahı'nın nükleer teknolojiye yoğunlaşmasına yol açmıştır. Böylece, 1974'te İran Atom Enerjisi Kurumu kurulmuştur. Uluslararası firmalar İran'ın nükleer teknoloji politikasından faydalanmak için birbirleriyle yarışmışlardır.⁶⁴

İran'ın nükleer teknolojiye yönelimi, ABD ve Batı firmalarının ilgisini çekmiştir. Fransa ve Almanya bu ülkeler arasındadır.⁶⁵ 1974'te İran Atom Enerjisi Kurumu kurulduktan sonra, ABD ile yakıt temini anlaşması imzalanmıştır. İran, Almanya ile iki adet reaktörün Buşehr'e, Fransa ile de iki adet reaktörün Darhovin'e kurulması için anlaşma imzalamıştır. 1975'te ABD'nin İran'a sekiz reaktör kurması kararlaştırılmıştır.⁶⁶ Aynı yıl Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (Massachusetts Institute of Technology-MIT) ile İranlı mühendislerin bu alanda yetiştirilmesine yönelik sözleşme imzalanmıştır.⁶⁷

Söz konusu anlaşmalar, genellikle İran'ın barışçıl bir biçimde nükleer enerjiden faydalanmasını sağlamaya yöneliktir. ABD, İran ile yakınlığına güvenerek uranyum zenginleştirme ve plütonyum ayrıştırma ile alakalı teknolojiler için de bir anlaşma imzalamıştır. Plütonyumun ayrıştırılması nükleer silah üretilebilirlik riski taşımasına rağmen mevcut dönemde iki ülkenin yakınlığı ABD'nin konuyla ilgili endişe duymasını önlemiştir.⁶⁸

1978'de ABD-İran arasında imzalanan Nükleer Enerji Anlaşması; nükleer teknoloji alanındaki ortak çalışmaların arttırılmasını ve nükleer enerjiyle alakalı ekipmanların ihracında sorunların önlenmesini amaçlamıştır. Almanya ile de benzer anlaşmalar yapılmıştır. Örneğin, 1976'da Almanya-İran arasında

63 "Iran's Nuclear History from the 1950s to 2005", *Institute for Science and International Security*, 17 Nisan 2013, <http://www.isisnucleariran.org/assets/pdf/Iran_Nuclear_History.pdf>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).

64 Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, s. 32.

65 Armağan Kuloğlu, "İran'ın Nükleer Enerji Çıkmazı, Gelişmeler ve Türkiye", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 2, Sayı: 19-20, 2010, s. 60.

66 Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, s. 33.

67 Anthony H.Cordesman ve Khalid R. Al-Rodhan, "Iranian Nuclear Weapons? The Uncertain Nature of Iran's Nuclear Programs", *Center for Strategic and International Studies*, 2006, s. 20.

68 Mustafa Kibaroğlu, "İran'ın Nükleer Programı ve Türkiye", *Bilgesam*, 10 Temmuz 2013.

altı nükleer reaktörün kurulmasına ve İranlı öğrencilerin Almanya'da nükleer alanda yetiştirilmesine yönelik ve nükleer yakıtla alakalı anlaşmalar imzalanmıştır.⁶⁹

Belirtilen dönemde İran'ın nükleer enerji konusundaki istekliliği bir sorun olarak algılanmamıştır. Çünkü ABD ve Avrupa devletlerinin İran ile ilişkileri iyi boyuttaydı. Yani, nükleer alanda işbirliği anlaşmaları yapılırken, İran'ın nükleer silah üretme niyeti ABD ve Avrupa devletleri tarafından sorgulanmamıştır.⁷⁰

İslam Devrimi Sonrası İran Nükleer Programı

Şah Pehlevi döneminde ABD'nin İran üzerindeki etkisine, İran'ın ekonomik koşullarının kötüleşmesine ve Batılılaşma adımlarına tepki olarak 1979 yılında İran İslam devrimi gerçekleşmiştir.⁷¹ Pehlevi'nin İran'ı terk etmesinin ardından, Ayetullah Humeyni yönetiminde Şeriat Cumhuriyeti kurulmuştur. Devrimle beraber İran'da değişimler yaşanmıştır. Bu kapsamda, Humeyni nükleer enerji projelerini durdurmuştur.⁷²

1980'de Irak ile İran arasında başlayan savaş 1988'e kadar devam etmiştir. Savaş ile İran'ın ekonomisi zarar görmüş, ülkede elektrik enerjisi ihtiyacı artmıştır. Bu savaş ile nükleer enerjinin önemi anlaşılırken, nükleer silah ile savaşta avantajlar elde edilebileceği algısı güçlenmiştir. Bu sebeple dönemin Cumhurbaşkanı Ali Ekber Haşimi Rafsancani, nükleer enerji konusunda dini lider Ali Hamaney'i ikna edip bu meseleye odaklanmıştır.⁷³

Savaşın sonra İran ekonomi alanında iyileşmek ve güvenlik endişelerini ortadan kaldırmak için nükleer teknolojiye yönelmiştir. İran yönetimi Fransa ve Almanya'dan imzaladıkları anlaşmaların gerekliliği olarak nükleer tesisleri tamamlamalarını istemiştir. Fakat ABD ile İran'ın ilişkilerinin kopması, bu iki devletin anlaşma yükümlülüklerini yerine getirmelerini engellemiştir.⁷⁴

69 Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, s. 34.

70 Mustafa Kibaroğlu, "İran Nükleer Bir Güç mü Olmak İstiyor?", *Avrasya Dosyası - İran Özel*, Cilt: 5, Sayı: 3, 1999, ss. 274-275.

71 Krysta Wise, "Islamic Revolution of 1979: The Downfall of American-Iranian Relations", *Legacy*, Cilt: 11, Sayı: 1, 2011, ss. 1-5

72 Gawdat Baghat, "The Iranian Nuclear Crisis: An Assessment", *Parameters*, Cilt: 43, Sayı: 2, 2013, s. 69; Mustafa Kibaroğlu, "Good for the Shah, Banned for the Mullahs: The West and Iran's Quest for Nuclear Power", *Middle East Journal*, Cilt: 60, Sayı: 2, 2006, ss. 215-216.

73 Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, s. 44.

74 Mustafa Kibaroğlu, "İran Nükleer Bir Güç mü Olmak İstiyor?", s. 277.

Bu nedenle İran işbirliği için Çin'e yönelmiştir. Çin ise İran ile ilişkilerini jeostratejik açıdan önemli bir bölgede etkisini arttırmanın bir yolu olarak görmüştür. Çin; nükleer programa hem barışçıl amaçlara hem de askeri yönü olan uranyum zenginleştirmeye yönelik katkıda bulunmuştur. Çin'in bu yardımı, İran'ın nükleer silah üretmesini desteklediği şeklinde yorumlanmıştır.⁷⁵

Humeyni'nin vefatından sonra, İran ve SSCB arasında nükleer enerjiyi içeren görüşmeler gerçekleşmiştir. Fakat SSCB'nin yıkılması nedeniyle ilişkiler planlandığı şekilde ilerleyememiştir. Sovyetlerin yıkılmasından sonra Rusya, Avrupalı ülkelerle ilişkilerini düzeltmek istese de kısa zaman sonra İran ile nükleer alanda işbirliğine yönelik adımlar atmıştır. 1992 yılında iki devlet arasında nükleer enerjiye yönelik anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma; İran'da nükleer tesisler kurmayı, İranlı bilim adamlarını nükleer enerji alanında eğitmeyi, nükleer yakıt elde etme ve bu yakıtların yeniden işlenmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Rusya, 2002 yılı sonrasında da imzaladığı anlaşmaların gereğini yerine getirmiştir.⁷⁶

İran Nükleer Krizine Giden Süreçte AB-İran İlişkileri

1979 İslam Devrimi ile birlikte İran'da anti-Amerikan ve Batı karşıtı söylemler yaygınlık kazanmıştır. Örneğin; ABD "büyük şeytan" olarak, AB⁷⁷ ise sömürgeci olarak nitelendirilmiştir.⁷⁸ İran'ın devrimden sonraki tutumu, Batılı ülkeler ile İran'ın değerlerinin birbirlerine zıt olduğu düşüncesine işlerlik kazandırmıştır. AB, İran ile ilişkilerini düşük seviyede tutmuştur. AB'nin İran'ın pazarı ve enerji sektöründeki çıkarlarına rağmen Transatlantik işbirliği İran meselesinde de devam etmiştir.⁷⁹ İran rejimi, AB kurumları tarafından sıklıkla eleştirilere ve kınamaya maruz kalmıştır. Diğer taraftan, AB kurumlarının rejim muhalifi olan Halkın Mücahitleri Örgütü'ne desteği İran'ın tepkisine yol açmıştır.⁸⁰

75 Scott Hareld ve Alireza Nader, "China and Iran", *The RAND Center for Middle East Public Policy*, 2012, s. 8.

76 Vladimir A. Orlov ve Alexander Vinikov, "The Great Guessing Game: Russia and the Iranian Nuclear Issue", *The Washington Quarterly*, Cilt: 28, Sayı: 2, 2005, ss. 49-50.

77 AB'nin resmi kuruluşu 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'yla olmuştur. Bunun öncesinde, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Toplulukları isimleri kullanılmıştır. Metnin akıcılığı açısından, dönem farkı gözetmeksizin AB ifadesi kullanılmıştır.

78 Daniel Heradstveit ve G. Matthew Bonham, "What the Axis of Evil Metaphor Did to Iran", *Middle East Journal*, Cilt: 61, Sayı: 3, 2007, s. 432.

79 Aylin Ünver Noi, "Iran's Nuclear Program: The EU Approach to Iran in Comparison the US' Approach", *Perceptions*, Cilt: 10, Sayı: 1, 2005, s. 81.

80 Ersoy Önder, "Uluslararası Bir Sorun Olarak İran'ın Nükleer Programının Analizi ve Ortadoğu Ülkelerine Etkileri", (Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2013), s. 127.

1989'da Rafsancani cumhurbaşkanı olmuştur. Rafsancani dış politikayı pragmatist perspektifte ele almış ve İran'ın AB ile ilişkilerini normalleştirmeye çalışmıştır. SSCB'nin dağılması ve Irak-İran savaşında Irak'ın başarısız olması İran'ın güvenlik konusundaki endişelerini azaltıcı etkiye bulunmuştur. Ayrıca, pragmatist bir liderin yönetimde olması, İran'da reform arayışına yol açmıştır. Böylece AB-İran ilişkileri farklı bir döneme girmiştir.⁸¹

İran'ın AB ile iyi ilişkiler kurmak istemesinde 8 yıl süren savaşın İran'ın alt-yapısına zarar vermesi ve kredi ihtiyacı rol oynamıştır. AB de İran ile ilişkilerin iyileştirilmesini istemiştir. İran'ın geniş nüfusu ve enerji rezervi, İran'ı AB için önemli kılmıştır.⁸² Birlik, 1992 Edinburg Zirvesi'nde⁸³ İran ile "kritik diyalog" sürecini başlatmıştır. AB'ye göre İran'ı uluslararası camiaya tekrar kazandırmanın ve bölgede istikrarın sağlamanın yolu İran'a karşı durmaktan değil, İran ile bir politika yapmaktan geçiyordu.⁸⁴

Kritik diyalog sürecinde İran ve AB birbirlerinden beklentilerini ortaya koymuşlardır. AB; kitle imha silahlarının yayılmasını önleme, terörizm, Ortadoğu barış süreci ve insan hakları konularında İran ile görüşmeler yapmıştır. İran; Avrupa'da yaşayan Müslümanlara yönelik ayrımcı politikalar, Filistinlilere karşı Siyonist rejim suçlarının desteklenmesi gibi sorunları AB ile görüşmüştür.⁸⁵

Kritik diyalog süreci kapsamında toplantıları AB adına Almanya, Fransa ve İngiltere (E3) yürütmüştür. Bu dönemde İran'ın Hizbullah'a olan desteğinde azalma kaydedilmiştir. Bu süreçte İran'ın Salman Rüşdi olayının⁸⁶ çözüme kavuşturulması isteği yerine getirilmemiştir. İlişkilerde önemli gelişmeler yaşanmamış olsa da, bu dönemde AB-İran ekonomik ilişkilerinin iyileştiği söylenebilmektedir. AB'nin başlattığı bu süreç Alman mahkemesinin İran aleyhindeki kararıyla askıya alınmıştır. 1992'de İran rejim muhaliflerinden 3

81 Ersoy Önder, "Uluslararası Bir Sorun Olarak İran'ın Nükleer Programının Analizi ve Ortadoğu Ülkelerine Etkileri", s. 128.

82 Parvin Dadandish, "Iran-Europe Relations: A Diagnostic Analysis", *Iranian Review Foreign Analysis*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2012, s. 64.

83 "Conclusions of the Presidency", *EU*, 11-12 Aralık 1992, <<http://aei.pitt.edu/1445/1/1445.pdf>>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).

84 Bernd Kaussler, "From Engagement to Containment: EU-Iran Relations and Nuclear Programme, 1992-2011", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Cilt: 14, Sayı: 1, 2012, s. 55.

85 Parvin Dadandish, "Iran-Europe Relations: A Diagnostic Analysis", s. 65.

86 Humeyni, 1989'da Salman Rüşdi'nin "Şeytan Ayetleri" romanının İslam dinini hedef aldığı gerekçesiyle fetva vererek Rüşdi'nin başına 3 milyon dolar ödül koymuştur.

kişiyse Berlin'de suikast düzenlenmiştir. 1997'de Mykonos kararıyla üç kişinin ölümünde İran hükümeti adına suikastleri gerçekleştiren gizli servis suçlu bulunmuştur. AB, İran konusunda 29 Nisan 1997'de kritik diyalog sürecinin askıya alınmasına, AB üye devletlerinin İran'a silah satmamasına, İran gizli servisindeki kişilere vize verilmemesine, AB üye devletlerinde bulunan gizli servis mensubu kişilerin ülkeden çıkarılmasına ve AB üye devletleri büyükelçilerinin İran'dan geri çağrılmasına karar vermiştir.⁸⁷

1997'de İran'da reformcu lider olarak bilinen Seyyid Muhammed Hatemi'nin başkanlık seçimlerini kazanması AB'yi umutlandırmıştır. Hatemi'nin Batı ile ilişkileri iyileştirmek için verdiği çaba sonucunda İngiltere dışında AB üyeleri İran'a elçilerini göndermiştir. Hatemi ve Batılı devlet liderleri karşılıklı üst düzey ziyaretler gerçekleştirmişlerdir. AB askıya aldığı kritik diyalogu, "kapsamlı diyaloga" dönüştürmüştür. Bu diyalog döneminde; ekonomik ilişkilerin yanı sıra insan hakları ve silahların yayılmasını önleme meseleleri daha fazla önem kazanmıştır.⁸⁸ Kritik diyalog sürecinde eksik olan koşulluluk politikası bu süreçte yerini almıştır. Ekonomik ve ticari teşvikler ile İran'ın reform yapmaya yönlendirilmesi amaçlanmıştır. Avrupa Komisyonu 2001'de İran ile ilişkileri geliştirmek ve İran'ın reform hızını arttırmak için AB-İran arasında Ticaret ve İşbirliği Antlaşması'nın (TİA) imzalanmasını önermiştir.⁸⁹

İran'ın rejim muhaliflerinden olan Ali Rıza Caferzade'nin Ağustos 2002'de Washington'da basın toplantısıyla İran'ın nükleer silah üretme faaliyetlerini açıklaması üzerine⁹⁰ AB-İran ilişkilerinin yönü değişmiştir. Bu tarihten sonra AB-İran ilişkisinin odak noktası nükleer kriz olmuştur.

AB'nin İran Nükleer Krizine Yaklaşımı

Nükleer Krizin İlk Aşaması

21. yüzyılın başında ABD'de gerçekleşen 11 Eylül saldırıları, uluslararası siyaset ve güvenlik üzerinde belirleyici etkide bulunmuştur. Saldırıların sonrasında ABD'nin küresel terörizme karşı savaş ilanı ve 2002 yılında dönemin ABD Başkanı George Bush'un İran, Irak ve Kuzey Kore'yi kitle imha silahları edinme ve

87 Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, ss. 217-218.

88 Walter Posch, "The EU and Iran: A Tangled Web of Negotiations", *Institute for Security Studies*, 2006, s. 101.

89 Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, ss. 242-243.

90 "Remarks by Alireza Jafarzadeh on New Information on Top Secret Projects of the Iranian Regime's Nuclear Program", *Iran Watch*, 14 Ağustos 2002.

geliştirme arayışları ve terörizme sağladıkları destek ile dünya barışını tehdit eden “Şer Eksen” olarak tanımlaması, uluslararası gündemin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.⁹¹ Bu kapsamda İran nükleer krizinin uluslararası tehdit algılamalarını doğrudan etkilediği söylenebilir.

2002’de İran’ın nükleer program faaliyetleri konusunda UAEA’ya eksik raporlandırmada bulunduğu ortaya çıkınca UAEA incelemelerde bulunmuş ve Arak’ta planlanan ağır su reaktörüyle⁹², Natanz’taki uranyum zenginleştirme tesislerinin varlığını onaylamıştır. Bunun üzerine İran’ın nükleer silah üretme niyetinde olduğu şüpheleri özellikle ABD tarafından yoğun şekilde dile getirilmiştir.⁹³ Diğer yandan, İran UAEA ile işbirliği yapıp gerekli konularda bilgi vereceğini taahhüt etse⁹⁴ de ABD, İran dosyasının doğrudan BMGK’ye gönderilmesi konusunda ısrarcı olmuş ve İran ile nükleer meseleyi müzakere etme seçeneğini reddetmiştir. Bu durumda, İran ile müzakereleri yürütme görevini, söz konusu dönemde silahların kontrolü ve silahsızlanma meselelerini de içerecek şekilde güvenlik konularında daha aktif ve yetkin bir yaklaşım geliştirme arayışında olan AB üstlenmiştir. Ayrıca, bu dönemde AB ve ABD’nin farklı tutumlarında Irak Savaşı’nın ardından transatlantik ilişkilerde yaşanan sıkıntıların etkisi de dikkate alınmalıdır.⁹⁵ 2003’te Avrupa Konseyi’nde belirlenen genel yaklaşım ışığında Fransa, Almanya ve İngiltere konuyu çözmek için diplomatik girişimde bulunmuşlardır. ABD, AB’nin müzakere çabalarını desteklemese de AB, İran ile müzakere masasına ticari anlaşmaları getirmiş ve İran’ın tavrına bağlı olarak ilişkilerin yönlendirileceğini ifade etmiştir.⁹⁶

Ekim 2003’te AB-İran arasında Tahran Deklarasyonu⁹⁷ imzalanmıştır. Buna göre İran, gönüllü olarak uranyum zenginleştirme faaliyetlerini askıya

91 “Text of President Bush’s 2002 State of the Union Address”, *Washington Post*, 2 Ocak 2002.

92 Hafif su reaktörlü tesislerde doğal uranyum oranının %3-5 oranında zenginleştirilmesiyle elektrik üretilebilmektedir. Ağır su reaktörleri ise doğal uranyum kullanmakta ve silah düzeyinde plütonyum (weapons-grade plutonium) üretebilmektedir.

93 “US Accuses Iran of Secret Nuclear Weapons Plan”, *the Guardian*, 14 Aralık 2002; “Relying on Computer, U.S. Seeks to Prove Iran’s Nuclear Aims”, *the New York Times*, 13 Kasım 2005; Kenneth Katzman, “Iran, Gulf Security, and US Policy”, *Congressional Research Service Report*, 2015, s. 36.

94 “Iran’s Nuclear Programme”, *European External Action Service*, <http://eeas.europa.eu/iran/nuclear_en.htm>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).

95 Oliver Meier, “European Efforts to Solve the Conflict over Iran’s Nuclear Programme: How has the European Union Performed?”, *Non-Proliferation Papers*, Sayı: 27, 2013, ss. 1-2.

96 Benjamin Kienzle, “The Role of Ideas in EU Responses to International Crises: Comparing the Cases of Iraq and Iran”, *Cooperation and Conflict*, Cilt: 48, Sayı: 3, 2013, s. 436.

97 “Full Text: Iran Declaration”, *BBC*, 21 Ekim 2003.

alıp Ek Protokol'ü imzalayacaktır. AB de İran ile ekonomik ve teknolojik işbirliği yapacaktır. Aralık 2003'te İran, Ek Protokol'ü imzalamış ancak onaylamamıştır. Tahran Deklarasyonu'nun hükümlerinin açık olmaması uygulanmasını güçleştirmiştir. Örneğin; İran'ın zenginleştirme faaliyetlerinden hangisini durduracağı, AB'nin İran'a teknolojik işbirliği kapsamında nükleer ekipman sağlayıp sağlamayacağı konusu açıklığa kavuşmamıştır. Bu nedenle, Deklarasyon başarısız olmuştur. Temmuz 2004'te İran, nükleer çalışmalarına devam etmiştir.⁹⁸

Tahran Deklarasyonu'nun başarısızlığının ardından, İran-E3 arasındaki müzakereler sonucunda Kasım 2004'te Paris Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre, İran müzakereler süresince uranyum zenginleştirme ve dönüştürme⁹⁹ faaliyetlerini askıya alacaktır. Ayrıca, UAEA ile işbirliği içinde olup Ek Protokol'ü gönüllü bir şekilde uygulayacaktır. İran, bu anlaşmayla nükleer silah üretme niyetinde olmadığını açık şekilde bildirmiştir. AB ise; İran'ın barışçıl amaçla nükleer teknolojiden faydalanma hakkını kabul etmiştir. Ayrıca, AB İran'ın Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik girişimine destek olma ve TİA görüşmelerini yeniden müzakereye açma taahhüdünde bulunmuştur.¹⁰⁰

Paris Antlaşması, Tahran Deklarasyonu'ndan farklı olarak daha bağlayıcı ve açık hükümler içermiştir. Yine de Paris Antlaşması bekleneni vermemiştir. İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerini tamamen bırakması ve Arak tesisinde kullandığı ağır su reaktörünün yerine hafif su reaktörü kullanması istenmiştir. Ağır su reaktörünün, atom bombası yapımında kullanılabilir ölçüde plütonyum üretebileceği endişesi, Arak tesisleriyle ilgili bu taleplerin temelini oluşturmuştur. Fakat İran, sahip olduğu haklardan vazgeçmeyeceğini açıklamıştır.¹⁰¹

Bu süreçte Hatemi'nin görev süresinin 2005'te dolması ve yerine Batılı değerlere uzak kalmayı tercih eden Mahmud Ahmadinejad'ın geçmesi müzakerelerin gidişatıyla ilgili kuşkuları arttırmıştır. AB, İran'a bir öneri sunmuştur.¹⁰²

98 Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, ss. 262-263.

99 Uranyumun zenginleştirme sürecine uygun bir forma (Uranyum hexaflouride-UF6 gazı) dönüştürülmesi. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.; "Uranium Conversion", *Federation of American Scientists*, <<http://fas.org/programs/ssp/nukes/fuelcycle/conversion.html>>, (Erişim tarihi: 18 Haziran 2015).

100 Francesco Giumelli ve Paul Ivan, "The Effectiveness of EU Sanctions: An Analysis of Iran, Belarus, Syria and Myanmar", *EPC Issue Paper*, Sayı: 76, 2013, s.14.

101 "Iran Nuclear Project Forges Ahead", *BBC News*, 26 Ağustos 2006.

102 "Communication dated 8 August 2005 received from the Resident Representative of France, Germany and the United Kingdom to the Agency", *International Atomic Energy Association*, 8 Ağustos 2005.

Fakat öneri paketinde İran'dan uranyum zenginleştirme faaliyetlerini kalıcı olarak durdurması istendiği için İran bu öneri paketini olumlu karşılamamıştır. Müzakerelerin isteneni vermemesi nedeniyle UAEA, İran'ın NPT'den kaynaklanan sorumluluklarını yerine getirmediğini açıklamıştır. İran, Natanz'daki tesisinde uranyum zenginleştirme faaliyetlerini yeniden başlatmıştır.¹⁰³ Karşılıklı restleşmeler sonucunda, Şubat 2006 UAEA toplantısında İran dosyasının BMGK'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰⁴

Nükleer Krizin İkinci Aşaması (E3+3 Dönemi)

İran dosyasının BMGK'ya gönderilmesinin ardından AB-İran ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmıştır. Müzakereleri 2006 itibarıyla E3+3 yani İngiltere, Fransa, Almanya, ABD, Rusya ve Çin adına Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) Yüksek Temsilcisi yürütmüştür.¹⁰⁵

İran ile müzakere sürecinin tıkanmaması için Javier Solana tarafından E3+3 adına İran'a öneri paketi sunulmuştur. Pakete göre; İran'ın barışçıl amaçlarla nükleer teknolojiye yararlanma hakkı kabul edilecek, müzakereler olumlu bir şekilde ilerlerse İran meselesi BMGK'dan geri çekilecektir. İran'ın da UAEA ile tam işbirliği yapması ve Ek Protokol'ü uygulaması istenmiştir. Uranyum zenginleştirme, yakıt üretme işlemleri müzakere süresince askıya alınmalıdır.¹⁰⁶ İran'dan öneriye herhangi bir cevap gelmemesi üzerine İran'ı zorlamak için BMGK'dan Temmuz 2006'da 1696 sayılı karar çıkmıştır. Bu karar yaptırım içermemektedir. Bu kararda:

- 1) Araştırma ve geliştirmenin de içinde bulunduğu tüm zenginleştirme ve yeniden işleme aktivitelerinin askıya alınması istenmiştir.
- 2) Ulusal hukuk ve uluslararası hukuka uygun olarak tüm devletlerin İran'ın zenginleştirme, yeniden işleme aktiviteleri ve balistik füze programına katkıda bulunacak malzemelerin, malların ve teknolojinin transferini engellemeleri istenmiştir.

103 "Iran Resumes Uranium Enrichment", *the Guardian*, 8 Ağustos 2005.

104 "Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran: Resolution adopted by the Board", *International Atomic Energy Association*, 4 Şubat 2006.

105 Oliver Meier, "European Efforts to Solve the Conflict over Iran's Nuclear Programme: How has the European Union Performed?", s. 8.

106 "Elements of a Proposal to Iran as Approved on 1 June 2006 at the Meeting in Vienna of China, France, Germany, the Russian Federation, the United Kingdom, the United States of America and the European Union", *Europa*, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/reports/90569.pdf>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).

- 3) UAEA'nın BMGK'nın krizdeki rolüne destek verdiği ve İran'ın Ek Protokol'e uygun olarak hareket etmesi gerektiği açıklamasında bulunmuştur.
- 4) İran'ın yükümlülüklerini yerine getirmemesi halinde yaptırım kararı alınacağı açıklanmıştır.¹⁰⁷

İran, 1696 kararı kapsamındaki talepleri yerine getirmemiştir. Bunun üzerine, BMGK'dan İran'a yönelik yaptırım kararı çıkmıştır. Aralık 2006'da 1737 sayılı karar alınmıştır. Buna göre; İran araştırma ve geliştirme dahil olmak üzere tüm zenginleştirme ve yeniden işleme aktivitelerini askıya almalı, UAEA ile tam işbirliği içinde olup Ek Protokol'ü acilen onaylamalıdır. Tüm devletlerin nükleer silah üretme ekipmanlarının İran'a satılmasını engellemeleri, İran'ın nükleer faaliyetlerinde yer alan veya katkıda bulunan kişilerin ülkelerine girmeleri veya geçişleri konusunda dikkatli olmaları kararda yer almıştır. Ayrıca, tüm devletlerin karar ekinde yer alan kişilerin ülkelerindeki fonlarını, finansal varlıklarını ve ekonomik kaynaklarını dondurmaları ve İran nükleer faaliyetlerinde yer alan veya yer alabilecek kişilerin ülkelerinde eğitim görmelerini engellemeleri de vurgulanmıştır.¹⁰⁸

İran'ın istenileni gerçekleştirmemesi üzerine, Mart 2007'de BMGK'dan 1747 sayılı yaptırım kararı çıkmıştır. Karara göre İran nükleer faaliyetlerini durdurmalı ve Ek Protokol'ü onaylamalıdır. İran bu karar hükümlerine uymazsa yaptırımların artacağı konusunda uyarılmıştır. 2006 yılında sunulan öneri paketinin hala gündemde olduğu ve İran'ın barışçıl amaçlarla nükleer teknolojiden yararlanma hakkına saygı gösterileceği kararda belirtilmiştir.¹⁰⁹

İkinci yaptırım kararının da etkili olmaması üzerine, AB ortak bir zemin oluşturmak için girişimde bulunmuştur. Ekim 2007 tarihinde Javier Solana ve İran'ın nükleer baş müzakerecisi Said Celili bir araya gelmiştir. AB, uranyum zenginleştirme faaliyetlerinin geçici olarak askıya alınması karşılığında BMGK yaptırımlarının uygulanmaması önerisinde bulunmuştur. Fakat İran zenginleştirme faaliyetlerini durdurmayacağını açıklamıştır. İran'ın faaliyetle-

107 "Resolution 1696", *United Nations Security Council*, <https://www.iaea.org/sites/default/files/unsc_res1696-2006.pdf>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).

108 "Resolution 1737", *United Nations Security Council*, <<http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/681/42/PDF/N0668142.pdf?OpenElement>>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).

109 "Resolution 1747", *United Nations Security Council*, <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/281/40/PDF/N0728140.pdf?OpenElement>>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).

rini durdurulmaması BMGK'nın Mart 2008'de 1803 sayılı yeni yaptırım kararını almasına yol açmıştır. İran'a 90 günlük bir süre tanıyan bu karar, diğerlerinin tekrarı niteliğindedir.¹¹⁰

Barack Obama'nın 2009'da göreve gelmesiyle ABD'nin İran politikasında değişim yaşanmıştır. Obama, İran ile müzakerelere önkoşulsuz katılacağını açıklamıştır. Ekim 2009'da Cenevre'de E3+3'ün 2008'de önerdiği paketi tartışmak için İran davet edilmiştir. Javier Solana ve Said Celili görüşmesinde düşük oranlı zenginleştirilmiş uranyumun üçüncü ülkede yakıt olarak kullanılabilir seviyede zenginleştirilmesi konusunda anlaşılmıştır. Bu doğrultuda Viyana'da ön anlaşma gerçekleştirilmiştir. Tahran, Kasım'da uranyum zenginleştirmesinin kendi ülke sınırları içinde yapılmasını istediğini açıklasa da bu istek kabul edilmemiştir.¹¹¹ Bunun üzerine, Türkiye ve Brezilya arabuluculuk girişiminde bulunmuştur. İran, Türkiye ve Brezilya Mayıs 2010'da uranyum takası konusunda Tahran Deklarasyonu'nu imzalamışlardır. Bu metne göre; 1200 kilogramlık (kg) düşük düzeyde zenginleştirilmiş uranyum Türkiye'ye gönderilecek ve UAEA istediği zaman Türkiye'deki bu uranyumun saklanma koşullarını denetleyebilecektir. Buna ek olarak, metinde UAEA'dan alınacak olumlu cevaba paralel olarak Tahran'daki araştırma reaktörü için 120 kg yakıtın teslimi yer almıştır.¹¹² Fakat E3+3 devletleri buna olumlu yaklaşmamışlardır. İran'ın bu metni imzalamasını yaptırımlardan kaçınmak olarak yorumlamışlardır.¹¹³ Ayrıca, yukarıda verilen miktarlar daha önce taraflarca kabul edilmesine rağmen daha sonra bu miktarlar yeterli bulunmamıştır. Bunun üzerine ABD, Rusya ve Çin'i de ikna ederek Haziran 2010'da BMGK'da 1929 sayılı kararın alınmasında önemli rol oynamıştır.¹¹⁴ Bu karar ile finansal ve taşımacılık alanlarında İran'a uygulanan kısıtlamalar arttırılmış ve silah ambargosunun alanı genişletilmiştir. Ayrıca, bu kararlar devletler kendi ülkelerinde İran bankalarının şube ve temsilcilik açmaları konusunda gerekli tedbirleri almaları için uyarılmışlardır.¹¹⁵

110 "Resolution 1803", *United Nations Security Council*, <http://www.iaea.org/newscenter/focus/iaearian/unsc_re_s1803-2008.pdf>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).

111 Oliver Meier, "European Efforts to Solve the Conflict over Iran's Nuclear Programme: How has the European Union Performed?", ss. 11-13.

112 "Joint Declaration by Iran, Turkey and Brazil", *The Guardian*, 17 Mayıs 2010.

113 "Iranian Nuclear Deal Raises Fears", *The Wall Street Journal*, 17 Mayıs 2010.

114 Şebnem Udum, "Türkiye'nin İran Nükleer Meselesindeki Siyaseti", s. 105.

115 "Resolution 1929", *United Nations Security Council*, <http://www.iaea.org/newscenter/focus/iaearian/unsc_re_s1929-2010.pdf>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).

2007'de Fransa'da başa geçen Nicolas Sarkozy İran'a yönelik yaptırımların ağırlaştırılması için AB'nin İran'a yönelik tek taraflı yaptırım kararı almasını savunmuştur. Sarkozy'nin ısrarı, müzakerelerin tıkanması ve BMGK'da yaptırım kararı çıkarmanın zorluğu nedeniyle AB ilk tek taraflı yaptırım kararını Haziran 2010'da almıştır. Yaptırımlar; ticaret, mali hizmetler, enerji ve ulaşım alanlarını ve kişi ve kurumların varlıklarının dondurulmasını kapsamıştır. Buna benzer iki karar 2011'de AB çatısı altında alınmıştır.¹¹⁶

Kasım 2011 UAEA raporunda İran'ın nükleer programının askeri boyutu olabileceği belirtilmiştir. Fakat Rusya ve Çin rapora dayanılarak yaptırım kararı alınmayacağını açıklamışlardır.

AB, BMGK'dan yaptırım kararı çıkmayacağını anladığından tek taraflı yaptırımlarını arttırmıştır.¹¹⁷ AB Ocak 2012'de, çıkarlarını etkilese de, İran petrolüne karşı ambargo kararı almış ve Temmuz 2012'de uygulanmasına karar vermiştir. İran kararı protesto etmek amacıyla İngiltere ve Fransa'ya petrol satışını durdurmuştur. Bu devletlerin İran petrolüne bağımlılıkları olmadığından bu eylem sembolik olmuştur.¹¹⁸

AB'nin aldığı yaptırım kararı İran'ı müzakere masasına getirmek içindir. Bu taktik başarıya ulaşmış ve iki taraf Nisan 2012'de İstanbul'da bir araya gelmişlerdir. Mayıs 2012'de Bağdat'ta yeniden masaya oturmaya karar verilmiştir. Yapılan görüşmede %20 oranında uranyum zenginleştirilmesinin sonlandırılması ve yaptırımların kaldırılması tartışılmıştır. Haziran'da Moskova'da taraflar tekrar bir araya gelmişlerdir. Bu görüşmeden olumlu sonuç alınamamış ve AB Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton her iki tarafın yaklaşımları arasında büyük farklar olduğunu açıklamıştır.¹¹⁹

AB, Mart 2012'de İran bankalarına yönelik yaptırım kararı almıştır. Buna göre İran Merkez Bankası'nın da arasında bulunduğu 25 İran bankasıyla bağlantı kesilmiştir. Ekim 2012'de alınan yeni yaptırım kararı ile uygulamadaki kısıtlamalar sertleşip genişletilmiştir.¹²⁰

116 Nicoleta Laşan, "European Union Intervention in the Iranian Crisis: A Sociological Institutional Perspective", *Romanian Journal of European Affairs*, Cilt: 14, Sayı: 1, 2014, s. 53.

117 Cornelius Adebahr, "A Plan B, C and D for an EU policy towards Iran", *European Policy Centre-Policy Brief*, 2013, s. 3.

118 Nicoleta Laşan, "European Union Intervention in the Iranian Crisis: A Sociological Institutional Perspective", s. 53.

119 Oliver Meier, "European Efforts to Solve the Conflict over Iran's Nuclear Programme: How has the European Union Performed?", ss. 16-17.

120 Kenneth Katzman, "Iran Sanctions", *Congressional Research Service*, 2013, s. 37.

2013'te İran'da Ahmedinejad yerine ılımlı lider olan Hasan Ruhani'nin gelmesiyle iki taraf da müzakere için girişim başlatmışlardır. Ashton başkanlığında yürütülen müzakereler sonucunda, Cenevre'de ön anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmayla Batılı devletler, İran'ın barışçıl amaçlarla nükleer teknolojiden yararlanma hakkını tanımışlardır. İran'a karşı çıkartılan BMGK yaptırımlarının hafifletilmesi kararı alınmıştır. Buna karşılık İran, uranyum zenginleştirme oranını yüzde beşin üzerine çıkartmamayı kabul etmiş ve elinde bulunan yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyumu bu düzeye indirme sözü vermiştir.¹²¹ 2014 Temmuz ayında ise kalıcı bir anlaşmanın imzalanacağı yönünde beklentiler oluşmuştur.¹²² 2 Nisan 2015'te Lozan'da E3+3 ile İran arasında yürütülen nükleer müzakerelerde uzlaşmaya varılarak anlaşmanın ana çerçevesi üzerinde anlaşıldığı duyurulmuştur. AB Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini ve İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif tarafından açıklanan uzlaşma, müzakereler açısından nihai anlaşmanın hazırlanabilmesi için belirleyici bir adım olarak nitelendirilmiştir. Bu doğrultuda nihai anlaşmanın 2015'te Haziran ayının sonu itibariyle yapılması yönündeki niyet ortaya konulmuştur.¹²³

AB'nin İran Nükleer Krizine Yaklaşımının İnşacı Perspektiften Değerlendirilmesi

Uluslararası Alanda AB Kimliği

İnşacılar, kimliğin dış politika üzerindeki etkisine vurgu yapmaktadırlar. Onlara göre devletler sahip oldukları kimlikler ile diğerlerinin eylemlerini yorumlamakta, çıkar tanımlamalarını ve tehdit algılarını şekillendirmektedir. Kimlikler aracılığıyla devletlerin dış politikaları ve uluslararası alandaki eylemleri yorumlanabilmektedir.¹²⁴

Avrupa kimliğinin ben ve öteki oluşturduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu kimliğin kapsayıcı ve dışlayıcı özellikleri bulunmaktadır. Örneğin, AB'nin her Avrupalı devletin AB'ye başvurabileceğini belirtmesi onun dışlayıcı özelliğine işaret etmektedir. Çünkü devletlerin coğrafi konumlarını değiştirmesi imkansızdır. Fakat AB'nin Kopenhag kriterlerini aday devletlerin önüne ge-

121 İsmet Özkul, "İran nükleer anlaşması Türkiye'ye ne getirir ne götürür?", *Dünya*, 26 Kasım 2013.

122 David E. Sanger, "As Deadline Nears for an Iran Nuclear Pact, the Fingers are Pointing", *the New York Times*, 2 Temmuz 2014.

123 "Joint Statement by EU High Representative Federica Mogherini and Iranian Foreign Minister Javad Zarif", *Europa*, 2 Nisan 2015.

124 Seyed Masoud Mousavi Shafae, "A Constructivist View into the Enmity between Iran & the West: Manifestation of the Islamic Revolution Identity in Iranian Foreign Policy Behavior", *Geopolitics Quarterly*, Cilt: 6, Sayı: 4, 2010, s. 202.

tirmesi onun kapsayıcı kimliğini vurgulamasına neden olmaktadır. Çünkü bu kriterler Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin önüne getirilerek bu kriterleri karşıladıkları durumda üye olabilecekleri ifade edildiği bilinmektedir.¹²⁵ AB'nin kimliğini oluşturan unsurlar bu açıdan da değerlendirilmeye alınabilmektedir.

AB'nin uluslararası alandaki kimliği bazı yazarlar tarafından "normatif güç" ile nitelendirilmektedir. Manners'a göre normatif güç; normal kavramını şekillendirme kapasitesidir ve AB'nin uluslararası ilişkilerde normal şekillendirecek kapasitesi mevcuttur.¹²⁶ AB'nin normatif temeli deklarasyonlar, antlaşmalar, politikalar, kriterler ve şartlar ile geliştirilmiştir.¹²⁷ Normatif güç yaklaşımında bu gücün geniş çaplı olduğuna vurgu yapılmaktadır. Yani bu normlar ve prensipler sadece üye devletlerle ilişkilerde değil aynı zamanda dünyanın geri kalanıyla olan ilişkilerde de merkezi role sahiptir. Bu anlamda normatif gücün evrensellik gibi bir özelliği mevcuttur.¹²⁸ AB liderleri de normatif güç kimliğine sıklıkla söylemlerinde yer vermektedirler. Örneğin; Tony Blair 15 Şubat 2003'te Glasgow'da bugün Avrupa'nın eski düşmanlarının dost olduğunu ifade edip, AB'nin bu kimliğiyle muazzam bir barış ve refah eseri olduğuna dikkat çekmiştir.¹²⁹

Maastricht Antlaşması'nın 21. maddesine göre;

Birliğin uluslararası alandaki eylemi; kurulmasına, gelişmesine ve genişlemesine ilham kaynağı olan ve dış dünyada desteklemeyi hedeflediği şu ilkelere dayanır: demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve temel özgürlüklerin evrenselliği ve bölünmezliği, insan onuruna saygı, eşitlik ve dayanışma ilkeleri ile Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan ilkelere ve uluslararası hukukun ilkelere saygı. Birlik, bu ilkeleri paylaşan üçüncü ülkelerle ve uluslararası, bölgesel veya küresel örgütlerle ilişkiler geliştirmek ve ortaklıklar kurmak amacıyla çaba gösterir. Birlik, özellikle Birleşmiş Milletler çerçevesinde, ortak sorunlara çok taraflı çözümler bulunmasını destekler.¹³⁰

125 Bahar Rumelili, "Avrupa Birliği ve Bölgesel İhtilafların Çözümü", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 16, Kış 2007-2008, ss. 52-54.

126 Ian Manners, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", *Journal of Common Market Studies*, Cilt: 40, Sayı: 2, 2002, s. 240.

127 Ian Manners, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", s. 242.

128 Ian Manners, "The European Union as a Normative Power: A Response to Thomas Diez", *Millennium- Journal of International Studies*, Cilt: 35, Sayı: 1, 2006, s. 176

129 Thomas Diez, "Europe's Others and the Return of Geopolitics", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt: 17, Sayı: 2, 2004, s. 325.

130 "Consolidated Version of the Treaty on European Union", *Official Journal of the European Union*, 30 Mart 2010, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=OJ:C:2010:083:TOC>>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).

AB söz konusu maddede belirtilen bu ilkeler temelinde kimliğini oluşturmaktadır. Koşulluluk politikası, çok taraflılık ilkesi ve dünyanın çok sayıda ülkesiyle ilişki içinde olması AB kimliğini oluşturan unsurlar arasında gösterilebilmektedir. Bu kimlik AB'nin dünyanın geri kalanıyla ilişkilerini etkilemektedir. AB-İran ilişkilerinde de bu kimliğin izlerini görebilmek mümkündür.¹³¹

AB'nin İran Nükleer Krizine Yaklaşımı: Kimlik Temelli Bir Değerlendirme

ABD'nin İran'ın nükleer enerji elde etmesine yönelik tutumu 1979 öncesi ve sonrasında değişiklik göstermektedir. ABD, 1979 öncesinde İran'ın enerji kaynaklarının giderek azalmasına dikkat çekerek nükleer enerjinin İran için mecburi olduğunu dile getirmiş; 1979 sonrasında ise İran'ın nükleer enerjiye yönelik tutumunu İran'ın enerji rezervlerinin fazla olduğunu söyleyerek eleştirmiş ve İran'ın nükleer silaha yöneldiğini dile getirmiştir.¹³²

ABD'nin İran'da 1953'te gerçekleşen askeri darbeye yardımı ve Şah'ı desteklemesi 1979 devrimiyle beraber İran'ın yeni kimliğinin Amerika karşıtlığı içermesine sebep olmuştur. 1979'dan itibaren İran, söylemlerinde ABD karşıtlığı temelinde kimlik benimsemiştir.¹³³ ABD, İran'ın gözünde "Büyük Şeytan"dır. Bu duruma ek olarak rehine krizi, terörist gruplara İran'ın yardımı ve rejim ihracı gibi emellerinin olması ABD'nin de İran'ı düşman olarak algılamasına yol açmıştır. ABD, Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ni büyük tehdit olarak belirlediği gibi Soğuk Savaş sonrasında ise İran'ı büyük bir tehdit olarak görmüştür. İki aktör birbirlerini "diğeri" olarak gördüklerinden birbirlerine güvenmeyi reddetmişlerdir.¹³⁴

ABD'nin yaptırım mekanizmasını kullanması, devletlere istediğini yaptırabilmesi için önemli bir araçtır. Aynı zamanda dış politikasını şekillendiren "büyük güç" kimliğinin bir parçasıdır. Bu açıdan ABD, İran'a karşı kullanmaya başladığı yaptırımların etkisini nükleer krizde arttırmıştır. Bu şekilde İran'ın önemli alanı olan enerji sektörüne darbe vurmayı planlamıştır.¹³⁵ Diğer taraftan, uluslararası alanda farklılıklar gösteren AB'nin normatif kimliği ise Birliğin İran'a yönelik politikasının şekillenmesinde rol oynamaktadır.

131 Nicoleta Laşan, "European Union Intervention in the Iranian Crisis: A Sociological Institutional Perspective", s. 56.

132 Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, ss. 41-42.

133 Julian Dawson, "A Constructivist Approach to the US-Iranian Nuclear Problem", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, University of Calgary, 2011), s. 170.

134 Julian Dawson, "A Constructivist Approach to the US-Iranian Nuclear Problem", s. 169.

135 Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, s. 383.

AB, kimliği gereği İran'a yönelik kritik ve kapsamlı diyalog başlattığında insan hakları, uluslararası terörizm gibi konuları müzakere masasına getirip İran'ın bu alanlarda kendisini geliştirmesini istemiş ve ilişkilerin geleceğini İran'ın bu alanlardaki performansına bağlamıştır. Yani, AB normatif güç kimliğini yansıtmıştır. AB, İran ile ilişkilerinde normatif kimliğine uyan sosyal eylemler gerçekleştirdiği için, normatif güç kimliği bu ilişki sürecinde yenilenmiştir.

İnşacı perspektifte, aktörlerin kimliği dış politika araçlarını etkilemektedir. AB yukarıda belirtilen ilkeleri yerine getirmek için güç kullanımını reddetmekte ve müzakerelerin en iyi araç olduğunu düşünmektedir.¹³⁶ 1989'dan başlayarak AB, İran'ı uluslararası sisteme dahil etmek için müzakere seçeneğini kullanmış¹³⁷, nükleer kriz ortaya çıktığında belli bir süre yaptırım seçeneğini göz ardı edip bu konuda yapılan baskılara direnmiştir.

Maastricht Antlaşması'nın yukarıda söz edilen 21. maddesi AB'nin ortak sorunlar için çok taraflı çözümleri desteklediğini belirtmektedir. Bu AB'nin uluslararası kimliğini oluşturan parçalardan biridir.¹³⁸ AB İran nükleer meselesi ortaya çıkınca UAEA'nın denetimini ve otoritesini desteklemiş ve anlaşma metinlerinde İran'ın bu kurumla işbirliği yapmasını istemiştir. Bununla beraber, süreç içerisinde İran dosyasının BMGK'ya gönderilmesini kabul etmiş ve BMGK'dan çıkan her yaptırım kararını benimsemiştir. Bu durum her ne kadar AB'nin İran'a karşı kullandığı araçları sertleştirmesine yol açsa da AB'nin çok taraflı çözümleri destekleyici kimliğiyle örtüşmektedir.

Diğer taraftan, AB normatif kimliğinin önemli bir aracı olarak koşulluluk politikası karşımıza çıkmaktadır. Koşulluluk, uluslararası kurumların devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmeleri karşılığında finansal yardım veya kuruma üyelik gibi ödülleri sunmaları olarak yorumlanabilmektedir.¹³⁹ AB, kapsamlı diyalogu başlattığında İran'a istenilen reformları yapması karşılığında TİA'yı önermiştir. Nükleer krizin patlak vermesiyle müzakerelerin çerçevesi değişmesine rağmen koşulluluk politikası değişmemiş, İran'ın isteneni

136 Armin Amini, "An Analysis of Iran-EU Ties: A Constructivist Perspective", *Discourse: An Iranian Quarterly*, Cilt: 6, Sayı: 2, 2004, s. 115.

137 Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, s. 383.

138 Nicoleta Laşan, "European Union Intervention in the Iranian Crisis: A Sociological Institutional Perspective", s. 57.

139 Frank Schimmelfennig ve Ulrich Sedelmeier, "Candidate Countries and Conditionality", içinde Paolo Graziano ve Maarten P. Vink (Der.), *Europeanization New Research Agendas*, (New York: Palgrave Macmillan, 2007), ss. 88-89.

gerçekleştirmesi karşılığında DTÖ üyeliğine destek, TİA müzakerelerinin başlatılması, teknoloji alanında işbirliği gibi ödüller İran'a vadedilmiştir.¹⁴⁰

İnşacı yaklaşımın varsayımlarından biri de kimlik faktörünün “biz” ve “diğeri”ni oluşturduğudur. AB normları doğrultusunda kendi kimliğini tanımlarken, İran ile ilişkilerini de bu alan üzerine kurmaktadır. İran'ın kendisinden beklenen davranış değişikliği ve reformları gerçekleştirmesiyle AB-İran arasında “karşılıklı anlayış” oluşacaktır. Bu perspektiften bakıldığında, AB esasen İran'ı sisteme entegre etmeyi amaçlamaktadır. Böylece AB ve İran aynı değerleri paylaşan iki aktör olarak biz kimliğini oluşturabilecek ve bu durum gerçekleşince İran artık bir tehdit olarak görülmeyecektir.

Bu argümanı AB liderleri söylemlerinde kullanmaktadırlar. Örneğin AB eski Yüksek Temsilcisi Ashton 2011'de Avrupa Parlamentosu'ndaki konuşmasında AB'nin diyalogla baskıyı bir araya getiren iki yönlü yaklaşımını uygulayarak bir diplomatik çözüme ulaşma amaçlarını sürdürdüklerini açıklamıştır. Ayrıca amaçlarının güven inşa ederek nükleer müzakerelerde kayda değer ilerleme sağlamak olduğunu dile getirmiştir. AB'nin tekliflerinin iki taraf içinde fayda sağlayacağına ve karşılıklı güveni adım adım inşa edeceğine değinmiştir. AB'nin bütün çabalarının temelinde AB-İran arasında karşılıklı anlayışı inşa etmek olduğunu belirtmiştir.¹⁴¹ Javier Solana'nın ifadeleri de bu konuya örnek teşkil etmektedir. Temmuz 2009 konuşmasında dünya sisteminin içindekiler ve diğerleri arasında bölündüğünü ifade ederek, Afrika'nın çoğu gibi dışarıda kalanların ya acınası bir durumda olduğunu ya da Kuzey Kore ve İran gibi idaresi zor olan yerler olduğunu ifade etmiştir.¹⁴² Bu ifadeye göre AB, İran'ı kendi sisteminin dışında görmektedir. Bu sebeple hazırladığı tekliflerde karşılıklı anlayışı amaçlamakta ve söylemlerinde de bu kavrama vurgu yapmaktadır.

İran'ın geniş enerji rezervi, geniş pazarı ve önemli jeopolitik konumu onu AB açısından önemli bir partner durumuna getirirse de AB ortaya çıkan nükleer krizde ilişkilerin gelişmesini büyük ölçüde nükleer meselenin çözümüne bağlamıştır. 2012 yılında AB'nin İran petrolüne karşı tek taraflı yaptırım kararı alması üye devletlere zarar vermiş olsa da AB'nin kimliği maddi faktörler temelinde alınacak kararları sınırlamıştır.

140 Nicoleta Laşan, “European Union Intervention in the Iranian Crisis: A Sociological Institutional Perspective”, s. 58.

141 “EU's Approach to Iran”, *Europa*, 10 Mart 2011, <http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-11-160_en.htm?locale=en>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).

142 “Europe's Global Role-What next steps?”, *Europa*, 11 Temmuz 2009, <<http://glf.ywd.ca/index.cfm?id=29429>>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).

Sonuç

Çalışma, inşacı yaklaşımın argümanlarını incelemiş ve bu çerçevede AB'nin İran nükleer krizine yaklaşımı açısından yapılan analizlerde Birliğin uluslararası alandaki kimliğini temel almıştır. AB, İran nükleer krizi ortaya çıkmadan önce İran'ın sisteme kazandırılması gerektiğini düşünmüş ve bu kapsamda kritik diyalog ve kapsamlı diyalog süreçleri başlatılmıştır. İlişkilerin iyi gittiği sırada İran nükleer krizi ortaya çıkmıştır. Fakat AB konuya temkinli yaklaşım İran'ı kaybetmek istememiştir. Çünkü İran petrol rezervi ve Hürmüz boğazına olan hakim konumuyla petrol ihracatını engelleyebilecek bir konumdadır. Bu nedenle İran'dan, nükleer çalışmalarını şeffaflaştırmasını istemiştir. Nükleer krizin çözümü için E3 ve İran arasında bir dizi görüşmeler yapılmıştır. AB, krizin başlangıcından itibaren genel olarak diplomasiyle kriz çözümü için en uygun araç olduğunu savunmuştur. Fakat uluslararası alanda yapılan baskılar ve İran'ın anlaşmaya yanaşmayan tavırları İran dosyasının BMGK'ye gönderilmesine sebep olmuştur. Yine de AB, İran ile müzakerelere devam etmiş ve çözüm arayışına girmiştir.

İnşacı perspektifte, kimlikler algılamının temelini oluşturmaktadır. AB'nin normatif güç olarak kendini kimliklendirmesi, dış politikada ağırlıklı olarak norm yönelimli kararlar almasına yol açmaktadır. AB, hem kimliği gereği hem de İran'ın stratejik bir ülke olması nedeniyle konunun müzakere edilmesine daha sıcak bakmıştır. Buna ek olarak İran'ın UAEA ile işbirliği içinde olmasını sağlamak, nükleer faaliyetlerden vazgeçirmek ve adımlarının şeffaflaşmasını sağlamak amacıyla AB, yaptırımların yanı sıra İran'a bazı ödüller sunmaktadır. Bu kapsamda AB İran'a TİA'nın yeniden müzakereye açılması veya teknoloji alanında işbirliği yapılması gibi tekliflerde bulunmuştur. AB, diplomasi aracını kullanarak devletleri normlar temelinde sisteme kazandırma amacına odaklanmaktadır.

İçinde bulunduğumuz dönemde, AB'nin küresel güç olup olmadığı çeşitli çevrelerce tartışılmakta olan bir konudur. AB, Irak savaşında tek sesli olamayışından ve küresel aktör olma isteğinden dolayı aktif olarak İran nükleer krizinin içinde bulunmaya çalışmıştır. Bu açıdan aktörlerin politikalarını mevcut kimlikleri yönlendirirken, sahip olmak istedikleri kimliklerin de yönelimleri konusunda ipucu verdiği dikkate alınmalıdır. Diğer bir deyişle, İran nükleer krizine AB'nin verdiği cevap her ne kadar kim olduğunun bir sonucuysa da, aynı zamanda kim olmak istediğinin de bir cevabıdır.

KAYNAKÇA

- "A Short History of the IAEA", *IAEA*, <<http://www.iaea.org/About/history.html>>, (Erişim Tarihi: 07 Haziran 2015).
- Adebahr, Cornelius, "A Plan B, C and D for an EU policy towards Iran", *European Policy Centre-Policy Brief*, 2013.
- Adler, Emanuel, *Handbook of International Relations*, (Londra: Sage Publications, 2002).
- Adler, Emanuel, "Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics", *European Journal of International Relations*, Cilt: 3, Sayı: 3, 1997, ss. 319-363
- Akbaş, Zafer ve Adem Baş, "İran'ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları", *History Studies*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2013, ss. 21-44.
- Amini, Armin, "An Analysis of Iran-EU Ties: A Constructivist Perspective", *Discourse: An Iranian Quarterly*, Cilt: 6, Sayı: 2, 2004, ss. 109-120.
- Baghat, Gawdat, "The Iranian Nuclear Crisis: An Assesment", *Parameters*, Cilt: 43, Sayı: 2, 2013, ss. 67-76.
- Bancoff, Thomas, "Germany's European Policy: A Constructivist Perspective", (Program for the Study of Germany and Europe Working Paper, 1997).
- Buzan, Barry, Ole Waever ve Jaap De Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, (Boulder- Londra: Lynne Rienner, 1998).
- Campbell, David, *Writing Security: The United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1992).
- Castells, Manuel, *The Power of Identity*, (Oxford: Wiley-Blackwell, 2010).
- Checkel, Jeffery T., "Social Constructivisms in Global and European Politics: A Review Essay", *Review of International Studies*, British International Studies Association, Cilt: 30, Sayı: 2, 2004, ss. 229-244.
- "Communication dated 8 August 2005 received from the Resident Representative of France, Germany and the United Kingdom to the Agency", *International Atomic Energy Association*, 8 Ağustos 2005.
- "Conclusions of the Presidency", *EU*, 11-12 Aralık 1992, <<http://aei.pitt.edu/1445/1/1445.pdf>>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).
- "Consolidated Version of the Treaty on European Union", *Official Journal of the European Union*, 30 Mart 2010, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=OJ:C:2010:083:TOC>>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).
- Cordesman, Anthony H ve R. Al-Rodhan Khalid, "Iranian Nuclear Weapons? The Uncertain Nature of Iran's Nuclear Programs", *Center for Strategic and International Studies*, 2006.
- Dadandish, Parvin, "Iran-Europe Relations: A Diagnostic Analysis", *Iranian Review Foreign Analysis*, Cilt: 3, Sayı: 1, 2012, ss. 57-88.

- Dawson, Julian, "A Constructivist Approach to the US-Iranian Nuclear Problem", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, University of Calgary, 2011).
- Demirtaş, Birgül, "İnşacılık", içinde Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Der.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2014).
- Derrida, Jacques, *The Other Heading: Reflections on Today's Europe*, Çev. P. Barult ve N. B. Haas, (Bloomington: Indiana University Press, 1992).
- Diez, Thomas, "Europe's Others and the Return of Geopolitics", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt: 17, Sayı: 2, 2004, ss. 319-335.
- Ekinci, Arzu Celalifer, *İran Nükleer Krizi*, (Ankara: USAK Yayınları, 2009).
- "Elements of a Proposal to Iran as Approved on 1 June 2006 at the Meeting in Vienna of China, France, Germany, the Russian Federation, the United Kingdom, the Unites States of America and the European Union", *Europa*, <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/reports/90569.pdf>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).
- Eisenhower, Dwight D., "Atoms for Peace Speech", *IAEA*, 8 Aralık 1953, <<https://www.iaea.org/about/history/atoms-for-peace-speech>>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).
- Ertem, Helin Sarı, "Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist bir Yaklaşım: 'Kimliğin Güvenliği' ve 'Güvenliğin Kimliği'", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 16, 2012, ss. 177-237.
- "EU's Approach to Iran", *Europa*, 10 Mart 2011, <http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-11-160_en.htm?locale=en>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).
- "Europe's global role-What next steps?", *Europa*, 11 Temmuz 2009, <<http://glf.ywd.ca/index.cfm?id=29429>>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).
- Finnemore, Martha, *National Interests in International Society*, (Ithaca ve Londra: Cornell University Press, 1996).
- "Full Text: Iran Declaration", *BBC*, 21 Ekim 2003.
- Giumelli, Francesco ve Paul Ivan, "The Effectiveness of EU Sanctions: An Analysis of Iran, Belarus, Syria and Myanmar", *EPC Issue Paper*, Sayı: 76, 2013.
- Haglund, David G., "Oil as a Factor in U.S. Policy toward the Middle East", içinde Paul Marantz ve Blema S. Steinberg (Der.), *Superpower Involvement in The Middle East: Dynamics of Foreign Policy*, (Londra: Westview Press, 1985).
- Hareld, Scott ve Alireza Nader, "China and Iran", *The RAND Center for Middle East Public Policy*, 2012.
- Heradstveit, Daniel ve G. Matthew Bonham, "What the Axis of Evil Metaphor Did to Iran", *Middle East Journal*, Cilt: 61, Sayı: 3, 2007, ss. 421-440.
- Hopf, Ted, "The Promise of Constructivism in International Relations Theory", *International Security*, Cilt: 23, Sayı: 1, 1998, ss. 171-200.
- Hurd, Ian, *The Oxford Handbook of International Relations*, (Oxford: Oxford University Press, 2008).

- “Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran: Resolution adopted by the Board”, *International Atomic Energy Association*, 4 Şubat 2006.
- “Iranian Nuclear Deal Raises Fears”, *The Wall Street Journal*, 17 Mayıs 2010.
- “Iran’s Nuclear Programme”, *European External Action Service*, <http://eeas.europa.eu/iran/nuclear_en.htm>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).
- “Iran nuclear project forges ahead”, *BBC News*, 26 Ağustos 2006.
- “Iran Resumes Uranium Enrichment”, *the Guardian*, 8 Ağustos 2005.
- “Iran’s Nuclear History from the 1950s to 2005”, *Institute for Science and International Security*, 17 Nisan 2013, http://www.isisnucleariran.org/assets/pdf/Iran_Nuclear_History.pdf>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).
- İşyar, Ömer Göksel “Uluslararası Politikada Krizlerin Tanımlanması ve Yönetimi”, içinde İdris Bal (Der.), *Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler: Uluslararası Siyaset, Uluslararası Hukuk, Temel Sorunlar*, (Ankara: Lalezar Kitapevi, 2008).
- “Joint Statement by EU High Representative Federica Mogherini and Iranian Foreign Minister Javad Zarif”, *Europa*, 2 Nisan 2015.
- “Joint Declaration by Iran, Turkey and Brazil”, *The Guardian*, 17 Mayıs 2010.
- Karacasulu, Nilüfer, “Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 3, Sayı: 9, 2007, ss. 82-100.
- Karaosmanoğlu, Ali L., “Nükleer Stratejinin İlk On Yılı”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 51, Sayı: 1, 1996, ss. 323-346.
- Katzenstein, Peter, *Cultural Norms and National Security*, (Ithaca ve Londra: Cornell University Press, 1996).
- Katzman, Kenneth, “Iran Sanctions”, *Congressional Research Service Report*, 2013.
- Katzman, Kenneth, “Iran, Gulf Security, and US Policy”, *Congressional Research Service Report*, 2015.
- Kaussler, Bernd, “From Engagement to Containment: EU-Iran Relations and Nuclear Programme, 1992-2011”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Cilt: 14, Sayı: 1, 2012, ss. 53-76.
- Kratochwill, Friedrich V., *Rules, Norms and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Society*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1989).
- Kaya, Sezgin, “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 63, Sayı: 3, 2008, ss. 83-111.
- Kibaroglu, Mustafa, “Good for the Shah, Banned for the Mullahs: The West and Iran’s Quest for Nuclear Power”, *Middle East Journal*, Cilt: 60, Sayı: 2, 2006, ss. 207-232.

- Kıbaroğlu, Mustafa, "İran'ın Nükleer Programı ve Türkiye", *Bilgesam*, 10 Temmuz 2013.
- Kıbaroğlu, Mustafa, "İran Nükleer Bir Güç mü Olmak İstiyor?", *Avrasya Dosyası - İran Özel*, Cilt: 5, Sayı: 3, 1999, ss. 271-282.
- Kienzle, Benjamin, "The Role of Ideas in EU Responses to International Crises: Comparing the Cases of Iraq and Iran", *Cooperation and Conflict*, Cilt: 48, Sayı: 3, 2013, ss. 424-443.
- Talha Köse, *İran Nükleer Programı ve Ortadoğu Siyaseti: Güç Dengeleri ve Diplomasi-nin İmkanları*, (Ankara: SETA Yayınları, 2008).
- Kuloğlu, Armağan, "İran'ın Nükleer Enerji Çıkmazı, Gelişmeler ve Türkiye", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 2, Sayı: 19-20, 2010, ss. 59-67.
- Laşan, Nicoleta, "European Union Intervention in the Iranian Crisis-A Sociological Institutional Perspective", *Romanian Journal of European Affairs*, Cilt: 14, Sayı: 1, 2014, ss. 49-67.
- Manners, Ian, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", *Journal of Common Market Studies*, Cilt: 40, Sayı: 2, 2002, ss. 235-258.
- Manners, Ian, "The Normative Ethics of the European Union", *International Affairs*, Cilt: 84, Sayı: 1, 2008, ss. 45-60.
- Manners, Ian, "The European Union as a Normative Power: A Response to Thomas Diez", *Millennium- Journal of International Studies*, Cilt: 35, Sayı: 1, 2006, ss. 167-180.
- Masoud Mousavi Shafae, Seyed, "A Constructivist View into the Enmity between Iran & the West: Manifestation of the Islamic Revolution Identity in Iranian Foreign Policy Behavior", *Geopolitics Quarterly*, Cilt: 6, Sayı: 4, 2010, ss. 199-217.
- Meier, Oliver, "European Efforts to Solve the Conflict over Iran'a Nuclear Programme: How has the European Union Performed?", *Non-Proliferation Papers*, Sayı: 27, 2013.
- Morgenthau, Hans J., *Politics among Nations the Struggle for Power and Peace*, (New York: McGraw-Hill, 1993)
- Noi, Aylin Ünver, "Iran's Nuclear Program: The EU Approach to Iran in Comprison the US Approach", *Perceptions*, Cilt: 10, Sayı: 1, 2005, ss. 79-102.
- Nugroho, Ganjar, "Constructivism and International Relations Theories", *Global and Strategis*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2008, ss. 85-98.
- Onuf, Nicholas Greenwood, *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, (Güney Karolina: University of South Carolina Press, 1989).
- Orlov, Vladimir A. ve Alexander Vinikov, "The Great Guessing Game: Russia and the Iranian Nuclear Issue", *The Washington Quarterly*, Cilt: 28, Sayı: 2, 2005, ss. 49-66.
- Oye, Kenneth, "Explaining Cooperation Under Anarchy" içinde Kenneth Oye (Der), *Cooperation Under Anarchy*, (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1986).
- Önder, Ersoy, "Uluslararası Bir Sorun Olarak İran'ın Nükleer Programının Analizi ve Ortadoğu Ülkelerine Etkileri", (Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2013).

- Özkul, İsmet, "İran nükleer anlaşması Türkiye'ye ne getirir ne götürür?", *Dünya*, 26 Kasım 2013.
- Posch, Walter, "The EU and Iran: A Tangled Web of Negotiations", *Institute for Security Studies*, 2006, ss. 99-115.
- "Relying on Computer, U.S. Seeks to Prove Iran's Nuclear Aims", *the New York Times*, 13 Kasım 2005.
- "Remarks by Alireza Jafarzadeh on New Information on Top Secret Projects of the Iranian Regime's Nuclear Program", *Iran Watch*, 14 Ağustos 2002.
- "Resolution 1696", *United Nations Security Council*, <https://www.iaea.org/sites/default/files/unscre_1696-2006.pdf>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).
- "Resolution 1737", *United Nations Security Council*, <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/681/42/PDF/N0668142.pdf?OpenElement>>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).
- "Resolution 1747", *United Nations Security Council*, <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/281/40/PDF/N0728140.pdf?OpenElement>>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).
- "Resolution 1803", *United Nations Security Council*, <http://www.iaea.org/newscenter/focus/iaearan/unscre_1803-2008.pdf>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).
- "Resolution 1929", *United Nations Security Council*, <http://www.iaea.org/newscenter/focus/iaearan/unscre_1929-2010.pdf>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).
- Reus-Smit, Christian, "Konstruktivizm" içinde Andrew Linklater ve Scott Burchill (Der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2013).
- Ruggie, John Gerard, *Constructing the World Polity: Essays on International Institutionalization*, (Londra: Routledge, 1998).
- Rumelili, Bahar "İnşacılık/Konstruktivizm", içinde Evren Balta (Der.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*, (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2014), ss. 151-173.
- Rumelili, Bahar, "Avrupa Birliği ve Bölgesel İhtilafların Çözümü", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 16, Kış 2007-2008, ss. 51-78.
- Sanger, David E., "As Deadline Nears for an Iran Nuclear Pact, the Fingers are Pointing", *New York Times*, 2 Temmuz 2014.
- Schimmelfennig, Frank ve Ulrich Sedelmeier, "Candidate Countries and Conditionality", içinde Paolo Graziano ve Maarten P. Vink (Der.), *Europeanization New Research Agendas*, (New York: Palgrave Macmillan, 2007), ss. 88-101.
- Shafae, Seyed Masoud Mousavi, "A Constructivist View into the Enmity between Iran & the West: Manifestation of the Islamic Revolution Identity in Iranian Foreign Policy Behavior", *Geopolitics Quarterly*, Cilt: 6, Sayı: 4, 2010, ss. 199-217.

- Stanton Jr, Samuel S, "What Are We Making? The Constructivist Approach to International Relations Theory", (*Arkansas Political Science Association Annual Meeting*, Jonesboro, AR, Şubat 2002).
- Tabrizi, Aniseh Bassiri ve Ruth Hanau Santini, "EU Sanctions against Iran: New Wine in Old Bottles?", *ISPI Analysis*, Sayı: 97, 2012.
- Temurçin, Kadir ve Alpaslan Aliağaoğlu, "Nükleer Enerji ve Tartışmalar Işığında Enerji Türkiye'de Nükleer Gerçeği", *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2003, ss. 25-39.
- "Treaty on Non-Proliferation of Nuclear Weapons", *United Nations Office for Disarmament Affairs*, <<http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPT.shtml>>, (Erişim Tarihi: 7 Haziran 2015).
- "Treaty on Non-Proliferation of Nuclear Weapons", *UN*, <http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/pdf/NPTEnglish_Text.pdf>, (Erişim Tarihi: 23 Haziran 2015).
- "Text of President Bush's 2002 State of the Union Address", *Washington Post*, 2 Ocak 2002.
- Udum, Şebnem, "Türkiye'nin İran Nükleer Meselesindeki Siyaseti", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 4, Sayı: 43, 2012, ss. 98-107.
- "Uranium Conversion", *Federation of American Scientists*, <<http://fas.org/programs/ssp/nukes/fuelcycle/conversion.html>>, (Erişim tarihi: 18 Haziran 2015).
- "Uranium Enrichment", *World Nuclear Association*, <<http://www.worldnuclear.org/info/Nuclear-Fuel-Cycle/Conversion-Enrichment-and-Fabrication/Uranium-Enrichment/>>, (Erişim Tarihi: 18 Haziran 2015).
- "US accuses Iran of secret nuclear weapons plan", *the Guardian*, 14 Aralık 2002.
- Yurdusev, A. Nuri, "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği", içinde Atilla Eralp (Der.), *Türkiye ve Avrupa Batılılaşma, Kalkınma ve Demokrasi*, (Ankara: İmge Kitabevi, 1997), ss.17-85.
- Walt, Stephen M., "International Relations: One World, Many Theories", *Foreign Policy*, Sayı: 110, Special Edition: Frontiers of Knowledge, 1998, ss. 29-32 ve 34-46.
- Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics*, (New York: McGraw-Hill, 1979).
- Wendt, Alexander, "Anarchy is What States Make of It: the Social Construction of Power Politics", *International Organization*, Cilt: 46, Sayı: 2, 1992, ss. 391-425.
- Wendt, Alexander, "Constructing International Politics," *International Security*, Cilt: 20, Sayı: 1, 1995, ss. 71-81.
- Wendt, Alexander. *Social Theory of International Politics*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).
- Wendt, Alexander, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, Çev. Helin Sarı Ertem, (İstanbul: Küre Yayınları, 2012).
- Wise, Krysta, "Islamic Revolution of 1979: The Downfall of American-Iranian Relations", *Legacy*, Cilt: 11, Sayı: 1, 2011.

Yazarların Kısa Özgeçmişi / Biographies of the Authors

İmren Alakuş, Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsünde doktor adayıdır. Lisans eğitimini İzmir Ekonomi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve AB bölümünde tamamlamıştır. Yüksek lisans derecesini ise Dokuz Eylül Üniversitesi Avrupa Birliği bölümünden almıştır. Çalışma alanları; Avrupa Birliği dış politikası ve İran nükleer krizidir.

Sedef Eylemer, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde öğretim üyesidir. Lisans derecesini Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden, yüksek lisans derecesini ise aynı üniversitenin Avrupa Birliği yüksek lisans programından almıştır. Avrupa Komisyonu Jean Monnet bursiyeri olarak ikinci yüksek lisansını, King's College-Londra Üniversitesi'nde Akdeniz Çalışmaları programında yapmıştır. Doktorasını ise, Dokuz Eylül Üniversitesi Avrupa Çalışmaları programında tamamlamıştır. Başlıca çalışma alanları arasında; Avrupa siyasi bütünleşme kuramları, AB dış politikası, Avrupa Komşuluk Politikası, Türkiye-AB ilişkileri gibi konular yer almaktadır.

İmren Alakus is a PhD candidate at Marmara University's European Union Institute. She completed her undergraduate studies in International Relations and European Union Studies at Izmir University of Economics. She later went on to receive a Master's degree from Dokuz Eylul University's Department of European Studies. Her research interests include EU foreign policy and the Iran nuclear crisis.

Sedef Eylemer is an Assistant Professor at Izmir Katip Celebi University's Department of International Relations. She received both her BA degree in International Relations and MA in European Studies at Dokuz Eylul University in Izmir. She was also awarded an MA degree in Mediterranean Studies from King's College, University of London as the recipient of a Jean Monnet Scholarship granted by the European Commission. She completed her PhD in European Studies at Dokuz Eylul University. Her main areas of research include theories of European political integration, EU foreign policy, European neighbourhood policy and EU-Turkey relations.